

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

M. VOGELIUS VOR FRUE AF KØBENHAVN.

DET SCHØNBERGSKE FORLAG · KØBENHAVN
FOR NORGE : J.W. CÆPELEN, KRISTIANIA

VOR FRUE AF KØBENHAVN

Af samme Forfatter udkom tidligere:

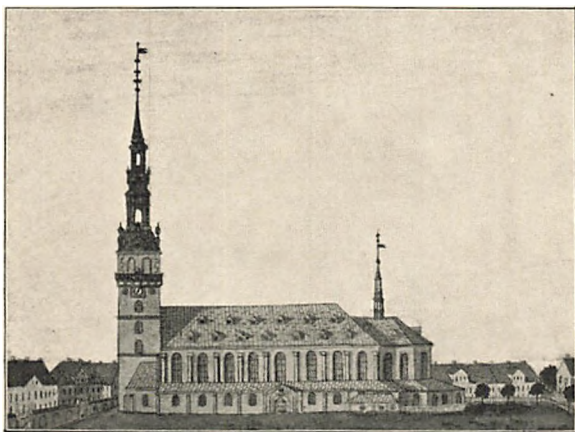
KULTURHISTORISKE BIDRAG TIL
NICOLAI KIRKES HISTORIE. 1914.

KØBENHAVNS KOMMUNESKOLE
GENNEM 100 AAR. 1914.

BIDRAG TIL SKOLEHYGIEJNENS
HISTORIE I DANMARK. 1914.

M. VOGELIUS

VOR FRUE
AF KØBENHAVN

Frue Kirke paa Chr. VI Tid.

DET SCHØNBERGSKE FORLAG
ERNST BIERBERG & MICHAEL H. JENSEN
KØBENHAVN

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)
MCMXV

Fru
GODSEJERINDE IDA ANDERSEN,
Sandbygaard,

i Taknemlighed
tilegnet.

LIGESOM *den hellige Jomfru* altid har været den overste blandt Helgene, er hun ogsaa den, til hvem de første kristne Fester — udenfor de tre Hovedhøjtider — har været indviet. Allerede fra Begyndelsen af det femte Aarhundrede hører vi saaledes Tale om *Annunciatio*festen i Italien til Minde om Marie Forkyndelse, dette Hovedpunkt i den kristne Lære, der ikke alene var Genstand for særlig Opmærksomhed fra den katolske Gejstligheds Side, men som ogsaa i lange Tider vedblev at inspirere Digterne¹⁾. Ja, i det daglige Liv lik denne Højtidsdag endog saa stor Betydning, at man i officielle Dokumenter fra den tyske Kejsers Cancelli helt op til Reformationen regner Aarets Begyndelse herfra = 25. Marts. Dagen var jo ogsaa godt valgt; det er paa den Tid Vinterens Herredomme brydes af det indstrømmende Foraar med dets nye og friske Liv og Livslyst.

¹⁾ Langt oppe i den middelalderlige Digtning træffer vi Paa-virkning. Saaledes er flere Vers i »Kudrun« i noje Overensstemmelse med Beretningerne om Marie Forkyndelse i det nye Testaments baade ægte og apokryfe Skrifter.

Marie Forkyndelse følges efterhaanden af en Mængde andre Mariefester: Kyndelmisse den 2. Februar til Minde om Jesus Fremstilling i Templet; Vor Frue Himmelfartsdag den 15. August og Marie Fødselsdag den 8. September. — Marie Ofring den 21. Novbr., Marie Bjergegang etc. er af yngre Dato. —

I Marieskikkelsen tilbad man ikke alene »Vor Frue«, Himmeldronningen, Guds Moder, men ogsaa Forbederinden, den hellige Jomfru, hvem det var en Pant paa den evige Salighed at have hos sig i sin sidste Stund eller paa den yderste Dag, naar ens Regnebræt skulde gøres op.

Efterhaanden opdukker der ogsaa en vis legemlig Tilbedelse af hende, fremelsket i Klosters en-somme, livsfjerne Celler: Marie blev *Himmelbruden*, Symbolet paa den jordiske Kyskhed. Hun hyldes i talrige *Marieviser* fra alle Verdens Lande,¹⁾ hyp-pigere og inderligere, efterhaanden som Coelibatet bliver almindeligere, og Askesen strengere. De med Magt tilbageholdte jordiske Følelser skal have et Sted, hvor de kan udlades, og Begejstringen for den hellige Jomfru er da som skabt dertil. Man tænker paa hende i Bedekamrets stille Ensomhed, man drømmer om hende i Cellens tyste Dunkelhed, man paakalder hende i al legemlig og sjælelig Nød: Ave Marie kommer i Betydning op ved Siden af pater noster. Viser hun sig for ens indre

¹⁾ Her i Landet er And. Sunesens: *Missus Gabriel de Coelis* den mest bekendte. Den er bygget over Lucas 1,26: »Missus est angelus Gabriel a deo« og vandt Udbredelse i hele det nordlige Europa.

Blik gaar alt det i Opfyldelse, man beder om, — selv den syge faar sit Helbred, om end hans Sygdom efter menneskelige Beregninger maa ende med Døden. —

Har man dette for Øje, vil man maaske kunne komme til en nogenlunde sandsynlig Beregning over, hvornaar og af hvem den første Frue Kirke i København er bygget. Thi *autentiske* Oplysninger herom foreligger ikke.

Omkring Aar 1115 opholder der sig ved den berømte Domscole i *Hildesheim* en ung Dansker af fornem Æt, ved Navn *Eskil*. Som en Brødersøn af *Asser*, Nordens første Ærkebiskop, der atter var en Brødersøn af Erik Ejegods Dronning Bodil, behandles han med den største Hensynsfuldhed, og da han selv er højt begavet og i Besiddelse af en utrættelig Flid og brændende Ærgerrighed, gør han glimrende Fremskridt.

Hans Studier lakker imidlertid mod deres Afslutning, da det hele synes at skulle faa en alt for brat Ende. Han overfaldes af en lidsig Feber, over for hvilken de lægeuddannede Brødre staar ganske uforstaaende. De forsøger alle menneskelige Hjælpemidler — men intel giver selv den mindste Lindring. De opgiver ham da og meddeler ham i saa skaansomme Udtryk som muligt, at hans sidste Time er nær.

I sin Dødsangst — thi han er atter ved fuld Bevidsthed — opsender han Bønner til alle Helgene og først og fremmest til Guds Moder. Og se, det vidunderlige sker! Den hellige Jomfru staar foran hans

Seng, smiler blidt og venligt til ham og peger hen paa en ærkebiskoppelig Trone, hvor han ser sig selv i al en Kirkefyrstes blændende Pragt. Fuld af Begejstring strækker han Haanden ud imod hende — hun drager ham op til sig, og liggende paa Knæ foran hende lover han at udbrede hendes Pris viden om og at ville indvi flere hellige Bygninger til hendes Ære.

I samme Øjeblik er han som genfødt. Ny Livskraft gennemstrømmer ham, og han falder kort efter i en sund og vederkvægende Søvn. Tre Dage senere er han ganske karsk, og han fortæller nu sin Aabenbaring til stor Opbyggelse for de andægtige Munke, der ikke undlader at udbrede Miraklet over den ganske By.

En Snøs Aar senere gaar Visionen i Opfyldelse. Ærkebiskop Asser dør — 1137 —, og Eskil vælges af hele den højere Gejstlighed til hans Efterfølger. Kun Kongen — Erik Emune — vil ikke bøje sig. Eskild, der hidtil har været Biskop i Roskilde, er da kommet sit tidligere Løfte til Jomfru Marie i Hu og har nu indviet eller vel endog ydet Hjælp til den lille Trækirke, som Indbyggerne i *Hafn* ved den Tid var ved at bygge.

Paa den Maade kan Opførelsen af *St. Marie* eller *Vor Frue Kirke* være gaaet til. Den har i hvert Fald i Overensstemmelse med Byens Lidenhed kun været en temmelig ubetydelig Bygning, hvorpaa de ganske manglende Oplysninger om dens Eksistens ogsaa tyder.

Rordam bestrider i sin *Kirker og Klostre i Middel-*

alderen« Tilstedeværelsen af en præabsalonisk Kirke. Han antager *Absalon* for Kirkens Stifter og erklærer, at et Notarialinstrument fra 1473, — i hvilket der refereres til et Dokument angaaende Tiende til Kirken, — udstedt af »*Eschillum Episcopum Roskildensem*« beror paa en Forveksling med den første Præst ved Kirken, som bar det samme Navn.

Dette synes dog ret usandsynligt, da den katolske Gejstlighed i hine Tider sikkert nok har haft sine Papirer i Orden. Desværre er det originale Dokument forsvundet, og Rordam henviser derfor til 3 Afskrifter heraf, i hvilke Aarstallene for Privilegiets Bekræftelse 1155 og 1187 er rettet til 1255 og 1287, hvorved hans Hypotese vilde vinde mere Fodfæste, da Absalon, der først blev Biskop i Roskilde 1158, ellers ikke kunde have stadfæstet Dokumentet. Men imidlertid findes der en nyere Afskrift — ny kgl. Saml. 663 — hvor disse Ændringer atter er forandrede til 1155 og 1187 — oven i Købet paa to Steder: baade i Teksten og udenfor den.

Herved kommer man altsaa ikke videre, og mærkeligt er det ogsaa, at Absalon — hvis han virkelig var Frue Kirkes Grundlægger — ikke skænkede de Jomfru Marie Relikvier, han var i Besiddelse af, til denne Kirke, men i Stedet for til en lille skaansk Landsbykirke i Gumløse¹⁾. Lige saa lidt betænker han i sit Testamente Kirken med det mindste, medens ellers en Række Kirker

¹⁾ Hist. Tidssk. for Skåneland II S. 356 ff.

og Klostre med Lunds Domkirke i Spidsen faar tildelt rige Gaver¹⁾).

Noget helt andet er, at man under Absalon har paabegyndt Opførelsen af en *ny* Kirke. Den gamle er da rimeligvis brændt under et af de talrige Venderoverfald, og for at undgaa en Gentagelse heraf vælger man at opføre en Kirke af Sten. Den blev dog først færdig under Absalons Efterfølger som Biskop i Roskilde, *Peder Sunesen* — en Sønnesøn af Skjalm *Hvide*, og altsaa en nær Slægtning af Absalon, der ogsaa havde bidraget meget til hans Valg som Biskop.

Biskop Peder var en begavet og fædrelandssindet Mand, hvis fleste Interesser iøvrigt optoges af gudelige Bygninger, bl. a. Domkirken i *Roskilde*, en Del Kirker paa Rygen o. fl. Han nøjedes heller ikke med at fuldføre selve Bygningen af den nye Frue Kirke; men han gjorde ogsaa alt for at forøge dens Glans og Værdighed. Han oprettede nemlig et »Kapitel«, der bestod af et vist Antal Gejstlige, de saakaldte *Kanniker*²⁾, under Forsæde af en *Dekan*, som stod i Rang mellem de høje Gejstlige³⁾. Til at begynde med var der 6 Kano-

¹⁾ Se bl. a. Hans Olrik: Absalon II S. 192 ff.

²⁾ Kannikeinstitutionen stammede fra Biskop Chrodegang af Metz, der for at indføre en bedre Tugt blandt sine Præster samlede dem i klosterlige Samfund, hvor de skulde leve efter en bestemt Regel = Canon.

³⁾ Naar Peder Sunesen i Frue Kirkes »Obituarium« kaldes Kirkens »fundator«, vil dette kun sige, at han gjorde den til en Kollegiatkirke »: han »grundlagde« Kirken, idet han ved at tillægge den bestemte Indtægter sikrede dens Eksistens.

nikater, hvert med sit Præbende, der bestod af Byens 3 andre Sognekirker (St. Nicolai, St. Peder og St. Clemens) og 3 Kirker udenfor Byen: Brønshøj, Avedøre og Valby. Efterhaanden underlagdes flere Landsbykirker¹⁾, og samtidig oprettedes et større Antal Kanonikater — foruden et nyt Embede, *Kantorens*, hvis Indehaver ofte horte til Landets Ypperste. Saaledes var Kantoren *Olaf Jensen* i Aaret 1448 Medlem af Rigens Raad og Kongens Kansler (jfr. Erslev: Repertorium 3 Bd. S. 746).

Kantorens Gerning var væsensforskellig fra vor Tids Kantor. I *Sanctuarium Birgerianum* angives hans Arbejde nærmest at være at paase, at Sjælemesserne og Aartiderne blev holdt og at give Vikarerne en saadan Undervisning, at de kunde udføre deres Tjeneste »saa fræmpth ath the ey skulle lidhe och fonghe skelligh och tilbørligh ræffzelsæther foræ.²⁾

Embedets Indtægter var meget smaa, og da man ansætter en Underkantor, maa man derfor henlægge St. Olai Alter i Frue Kirke til det for deraf at udrede denne Lønning.³⁾

¹⁾ Som Buddinge. Olsted, Tune, Vassingerød o. fl. Solbjerg By. — der laa omtrent, hvor nu en Del af Vesterbro og Frederiksberg findes mellem Vesterbros Passage og Frederiksberg Allé, — horte ogsaa med til Frue Kirke, indtil den i 1621 blev udløst mod en Erstatning af 20 Pund Byg, 7 Tdr. Havre og 10½ Daler. Det var de Solbjerg Bønder, der fældede den bekendte Dom over Torben Oxe.

²⁾ Suhms Saml. 1 3. H. S. 80 ff.

³⁾ Out Cantor ibidem pro tempore existens sibi in adiutorium quoad cultus divini augmentum et ipsem explendum

Efter at denne Bestemmelse var stadfæstet i Aaret 1492 af Pave Alexander I — Acta Pontif. dan. V 3325 — udbrød der Stridigheder med andre af Kirkens Embedsmænd, der folte sig brøstholdne i denne Anledning. Disse bilagdes dog snart ved gensidig Imødekommen.

At Kantorerne foruden deres direkte Indtægter har haft en stor Del Sportler, er dog vel næppe uden for Tvivl. I hvert Fald var de gennemgaaende meget velstaaende Mænd. Saaledes var en af dem, *Anders Friis*, i Aaret 1500 i Stand til at forsyne Frue Kirke med en hel ny Tilbygning, det saakaldte *St. Rochi Kapel*.

Naar det netop var til *St. Rochi* Ære, denne Bygning indviedes, var de lokale Forhold sikkert Skyld heri — særlig den stærke Tiltagen af *Pest-sygdomme*.

St. Rochus var — efter Sagnet — egentlig en jødisk Kemiker Ben Salomon, der havde tilberedt et Pulver, som viste sig at være ufejlbarlig mod Pesten. Som saa ofte baade før og senere i lignende Tilfælde rettede den uvidende Mængde dog den modsatte Anklage mod ham, idet den beskyldte ham for netop at have fremkaldt Pesten ved at forgifte Brøndene. Han blev nu heftig forfulgt og maatte øjeblikkelig flygte ud af Landet. Han flakkede længe om fra Sted til Sted, indtil han engang forklædt som Kapuciner munk under Navnet Rochus

Succentorem assumere et compellentor tenere non poterit.
(Ny kgl. Saml. 663 — 4to).

fandt Optagelse i et Kloster mellem Liège og Namur, hvor han helbredte alle Beboerne. Han blev dog efter nogen Tids Forløb genkendt, arresteret og dømt til Baalet.

For at overvære hans Dødsstrafs Fuldbyrdelse indfandt der sig en talrig Skare Notabiliteter — særlig Gøjstlige. Midt under Forberedelserne blev imidlertid en af disse — Ærkebiskoppen af Cambray — pludselig syg med alle Symptomer paa Pest. Der opstod nu et voldsomt Røre, under hvilket man pludselig henvendte sin Opmærksomhed paa Ben Salomon som den eneste, der var i Stand til at bringe Frelse. Han blev løsladt fra Baalet, og i Løbet af en Time havde han virkelig helbredet Ærkebiskoppen.

Stemningen mod ham slog nu pludselig om. Han blev fuldstændig frigivet, og man gjorde alt for at beholde ham. Han drog imidlertid med sin Familie til Tyskland, hvor hans Spor forsvinder. Havde man før ikke vidst alt det onde, man vilde gøre ham, kendte man nu ingen Grænser for sine Bestræbelser i den modsatte Retning. Han blev til sidst kanoniseret og i alle Lande anset som en af de bedste Pesthelgener. —

Desværre viste St. Rochus sig ganske ufølsom overfor den Hæder, der vistest ham i København. Pesten grasserede efter den Tid om muligt endnu værre end før: i Aaret 1519 bortrev den saakaldte engelske Svede 400 Mennesker daglig i c. 6 Uger, 1546—1551—1563 var frygtelige Pestaar, og i 1599 naaede denne Sygdom mærkværdigt

nok sin Kulmination midt om Vinteren i en Kulde, der var saa stærk, at man kunde gaa paa Isen fra Danmark til Tyskland. 1617—1619—1637 mindes i vor Bys Historie paa lignende Maade saavel som Aaret 1654—55, hvor der i et af Universitetets Rektor, Dr. *Th. Bartholin*, udstedt Program opgives at være død 9000 Mennesker. I »den svage Tid« i Aaret 1711 naaede Pestsygdommene Toppunktet af Rædsel¹⁾. Heller ikke i de følgende Halvandelhundrede Aar var København forskaanet for dem; men de var ikke mere saa ondartede.

Grunden til al denne Elendighed kom af den stærkt forurenede Luft, der opstod, ved at Spildevandet fik Lov til at blive staaende i Gaderne, hvor der til Tider udbredte sig en ganske ulidelig Stank. Alle Gader og Stræder var fulde af Urenlighed, saa at der næppe forløb eet Aar, uden at der i hvert Fald var en mindre Epidemi. Pesten var »uns nun fast familiar und wol bekandt: — siger Nic. Heldvaderus i sin »Tract. physico-theologicus«.

Efter Reformationen blev St. Rochi Kapel benyt-

—

¹⁾ Paa Frue Kirkegaard begravdes i den Periode ikke mindre end e. 1500 Lig, medens det sædvanlige, aarlige Gennemsnitsantal var 70. Man maatte derfor tage en »Assistences« Kirkegaard til Hjælp. Hertil benyttedes en indelukket Haveplads i Fiolstræde »Linden«, der i nævnte Periode maatte afgive Plads til over 500 Lig. — Ogsaa Byens andre Sognekirker maatte købe Grund til Pestkirkegaarde. De nedlagdes dog alle efter e. 50 Aars Forløb, da den nuværende Assistens Kirkegaard paa Nørrebro indviedes.

let til »liberia« (Bibliotek), idet en af Frans Vil-lumsen skænket Bogsamling blev opbevaret der. Senere fik Universitetsboghandleren mod en vis Afgift Lov til at benytte det til Udsalgssted; denne Afgift bortfaldt dog snart (1564).

Samtidig maa der ogsaa have været et andet Bogsalg i Kirken, idet der paa Kirkeværgens Regn-skaber fra 1559—70 er opført en aarlig Indtægts-post paa 24 Rdl. for »Leje af Kirkens Vaabehus, hvor en solgte Bøger«. —

Kantoren havde sin Embedsbolig i Kannike-stræde, hvor nu Borchs Kollegium er, medens De-kanen boede i Pustervig i en Gaard, hvis Have strakte sig Øst paa ned til Stranden, altsaa paa den nuværende *Hauserplads* Grund. Vandet gik dengang i en Linie fra midt i Aabenraa til midt i St. Gertrudstræde og videre henimod Befæstnings-værkerne ved Nørre Port¹⁾.

De oprindelige ret strenge Bestemmelser for Kan-nikernes Liv slappedes snart. Et Kanonikat blev efterhaanden til en ren Sinecure, der ofte gaves velfortjente Mænd for derigennem at skaffe dem en fast Indtægt. De behøvede ikke selv at ud-føre deres gejstlige Forretninger, — der væsentligt bestod af Ledelsen af den latinske Korsang, — hvorfor de i Reglen lod den besørge af Vikarer, medens deres meste Tid gik med at faa deres Præbende saa indtægtsrigt som muligt.

¹⁾ Dekanen afstaar senere sin Jord til Kbhvns. Magistrat ved Kontrakt, stadfæstet 1531 af Joachim Ronnow. (Ny kgl. Saml. 663).

Vikarlønnen var $\frac{1}{3}$ af Tienden, som egentlig var bestemt til at udrede Omkostningerne ved Kirkens Vedligeholdelse. Disse maatte nu afholdes af Sognemændene, der selvfølgelig ikke var særlig glade ved dette Arrangement, som de — om end forgæves — søgte at faa omstyrtet.

Af disse Vikariater udviklede sig efterhaanden de residerende *Kapellaner*, der senere for største Delen gik over til Sognekald, medens Navnet nu betyder et ganske andet gejstligt Embede¹⁾.

Under *Christian I* henlagdes 6 af Kapitlets Præbender til Universitetet, saaledes at 6 af Professorerne stadig var Kanniker, og samtidig indrettedes der Høresale i Kirken til Brug for Universitetet, ligesom der var speciel Sal til Doktorpromotioner o. l.: den saakaldte *aula doctoralis*.

¹⁾ Navnet »Kapellan« stammer egentlig fra »capa« = den Kappe, som havde tilhørt den ogsaa herhjemme — bl. a. paa Mortensaften — fejrede Pesthelgen Biskop *Martin* af Tours; det Sted, hvori denne opbevaredes, kaldes »capella«, og de Gejstlige, hvem Opbevaringen heraf var betroet, hed »capellani«. Disse var ofte Sonner af adelige, hvorfor den høje Gejstlighed ofte rekrutteredes fra disse. Særlig indtog Hofkapellanerne et højt anset Embede. Allerede i det 12. Aarhundrede begyndte dog Betydningen af Ordet Kapellan at gaa over i den nu gængse = Hjælpepræst, og Bestillingen som Fyrsternes Kapellan overdrages lavere gejstlige, som vi f. Eks. træffer dem i »Nibelungenlied« og »Parcival«. (Se bl. a. Dieffenbaeher: Deutsches Leben im 12. u. 13. Jhrh. I S. 69 f.; Schonbach: Das Christenthum i. d. altd. Heldendicht. S. 13—14; Nibelungenlied - Lachmanns Udg. — 14,1515 o. fl. St.; Parcival - Martins Udg. — 33,18 o. fl. St.)

Christian III ophævede Kapitlet, og Frue Kirke blev fra en Kollegiatkirke til en Sognekirke, samtidig med at Menigheden forøgedes, ved at de nedlagte St. Clemens og St. Peders Sogne blev lagt ind under den.

Kirkens Supremati over de andre Kirker¹⁾ led dog intel Skaar derved. Saaledes foregik Kongekroningerne indtil Enevældens Indførelse²⁾ og Bisppeindvielserne her: Rector magnificus blev hvert Aar valgt Torsdagen efter Trinitatis, og de forskellige Fakulteters Doctores kreeredes foran Højalleret, lige som erobrede Faner og andre Krigstrofæer ophængtes under Loftet og lignende Steder³⁾; i *Christian V* danske Lov hedder det endvidere (2. Bog, 4. Kap. 4. Art.), at alle Landets Præster skal forrette Gudstjenesten paa den Maade og med de Ceremonier, »som i vor Frue Kirke i Kongens Residentz Stad Kiøbenhavn holdis og brugis efter det forordnede Ritual«. —

Den af Biskop Peder Sunesen ombyggede Frue Kirke var — som nævnt — af Sten; det er dog et Spørgsmaal, om der herved skal forstaas andet, end at Grundmuren har været af dette Materiale,

¹⁾ Som et Bevis paa den store Anseelse, Kirken stod i under den katolske Gejstlighed, kan anføres de talrige Pavebuller, efter hvilke der tildeltes Aflad for kortere eller længere Tid til dem, der paa visse af den hellige Jomfrus Festdage besøgte Kirken. (Se Act. pont. dan. II 1005 og 1282, III 1682 og IV 2559 og 3259.)

²⁾ Efter 1660 kronedes Kongerne i Frederiksborg Slotskirke.

³⁾ Se herom senere Side 24.

medens alt det øvrige har været af Træ. I hvert Fald blev den i Lobet af det følgende Hundredaar afbrændt ikke mindre end 4 Gange, væsentlig ved fjendtlige Overfald paa Byen: saaledes i Stridighederne mellem Erik Plovpenning og Abel, under hvilken sidstnævntes Forbundsfælle, den lybske Borgmester *Alexander Soltwedel*, afbrændte det meste af Byen (1248). Ni Aar senere overgik der Kirken en lignende Skæbne under Fyrst *Jarmers* Erobring af København, lige som ogsaa Nordmændene i Begyndelsen af det 14. Aarhundrede (1306?) skal være optraadt paa lignende Maade. Om den fjerde Ildebrand er intet nærmere bekendt; men den har rimeligvis fundet Sted omkring ved Aar 1316, paa hvilket Tidspunkt Kirken i hvert Fald blev ikke alene ombygget, men ogsaa udvidet og mere regelmæssig anlagt. Til Minde om denne Begivenhed blev der indsat en Sten over den nordre Kirkedør med følgende Inskription:

»ANNO DOM. MCCCXVI REEDIFICABATUR ISTA ECCLESIA
PRIUS QUATER PER INCENDIUM DEVASTATA.»

(I Aaret 1316 genopfortes denne Kirke efter fire Gange tidligere at have været odelagt af Ildebrand.)

Ulykkerne vedblev dog at følge Kirken. I 1362 plyndrede *Lybekkerne* — som Hævn for *Visbys* Indtagelse — København og bortførte ved den Lejlighed Kirkeklokkerne, og 6 Aar senere gentog den samme Historie sig, efter at *Valdemar Atterdag* havde erobret en stor Del af deres Skibe.

De Tab, Kirken herved led, blev dog hurtigt genoprettet. Værre gik det efter en stor Ildebrand,

som hærgede en Del af København i 1386; den mistede da ikke alene sine nye Klokker, men rimeligvis ogsaa hele Taarnet — i hvert Fald stod den kullet og uanselig i de følgende hundrede Aar.

Forst i Aaret 1483 tænker man paa aller at opføre et Taarn. Bygningen heraf varer dog i flere Aar rimeligvis paa Grund af Pengemangel, til Trods for at Kirken i Tidernes Løb af fromme Givere var blevet betænkt med talrige Gaarde og Ejendomme¹⁾, for at der derfor kunde blive afholdt Sjælemesser for dem. Saaledes omtaler Dr. *Erik Nielsen*, der paa de Tider var Dekan, at Kirken paa Grund af den store Gæld, den var kommet i, havde maattet sælge »forskrevne Vor Frue Kirkes Gaard med Hus, Jord og Grund, liggende nord ved Benickestrædet« til »beskeden Mand Per Jensen Brolægger«²⁾.

Lige som den ydre Grund til Opførelsen af dette

¹⁾ I »Obituarium b. virg. Hafn.« (Scr. Rer. Dan. VIII) henlydes til flere af disse Gaarde, som ses at have ligget spredt over hele Byen: i Hyskenstræde; Tydskemannegade (Skovbogade); Saltboderne (den Del af Norregade, der gaar mellem Studiestræde og Gammel Torv); Letbrostræde (Knabrostræde); Bjørnebrogade (Kobmagergade); Smedegade (den østl. Del af Vestergade op mod Gammel Torv); ved Højbro etc. Flere af disse Gaarde havde hørt til Roskilde Bispestol, men blev givet til Kirken, for at den til Gengæld skulde holde Sjælemesser over de Roskilde Bisper. Disse Gavebreve stadfæstedes af Pave Gregor VII (Act. pont. dan. II 1123).

²⁾ Per Jensen ejede i Forvejen et Par Gaarde, der grænsede op til den nye Erhvervelse, saa det var intet Under, at hele Benickestræde fik det Navn, det bærer den Dag i Dag: Brolæggerstræde.

Taarn formentlig maa søges i Festlighederne i Anledning af Kong *Hans'* Kroning, saaledes blev 30 Aar senere (1514) hans Søn *Christian II'* Kroning Aarsagen til, at Taarnet blev pyntet med et Spir. Dette skal have været 228 Fod højt — formentlig dog iberegnet Taarnhøjden — og man fortalte, at det kunde ses paa den anden Side Roskilde.

Som det vil ses af Afbildningen paa Side 25 var dette Spir omgivet af 4 smaa Spir, der skal have været 16 Fod høje, men udmærkede sig iøvrigt ikke særligt i arkitektonisk Henseende. Dette stemmer godt overens med, at dets Opførelse kun skal have taget nogle faa Maaneder, og det var da heller ikke mere solidt, end at Fløjknappen det følgende Aar blæste af under den første store Storm.

— Til dets Opførelse knytter der sig et lignende Sagn som til *St. Knuds* Kirkespir i *Odense* ved Genopbyggelsen 1299, efter at det et halv Aarhundrede i Forvejen var afbrændt under et Anfald af Hertug *Abel*: Spirets Bygmester kom i Strid med en af sine Svende, der mente at være lige saa dygtig som nogen i Landet. Mesteren gik da ud paa Enden af en Bjælke, der var udlagt paa det øverste af Spiret, og huggede en Økse fast deri. Derpaa befalede han Svenden at hente den tilbage. Da denne imidlertid naaede derud, blev han grebet af Svimmelhed og syntes at se to Økser. Mesteren, der opdagede dette, udbrod da: »Gud være din arme Sjæl naadig!» I samme Øjeblik styrtede den ulykkelige til Jorden og knustes. —

Foruden det før omtalte *St. Rochi* Kapel var

en Mængde andre Kapeller knyttet til Kirken. Hvert af disse havde eet eller flere Altre, saa at der i alt har været henved et halvt Hundrede.

Et ret bekendt Alter var *St. Birgitte* Alter, til hvilket der var knyttet en Residens med Huse og Haver, Gaardsrum og Boder — beliggende bagved *St. Peders Kirke*. Den blev i 1543 af *Christian III* overladt til hans Livlæge, *Dr. Cornelius v. Hamsfort*, »vdi synn liifvs tiidt oc saa lenge handt lefver«. *Dr. Hamsfort* overlader den dog senere til Universitetet mod en aarlig Sum af 60 Mark danske Pendinge, for at der kan blive indrettet: »en schole oc pedagogium att optugtte oc lere vnge personer religionen till beste oc forfordringh.« Denne Kontrakt bliver kgl. konf. 21. Aug. 1548 paa den Betingelse, at man forpligter sig til at holde Ejendommen saaledes vedlige, at unge Mennesker kunde have »theris werelssse oc optugtes vdi lærdom oc bogelige konster«.

Af andre Altre kan nævnes *St. Marcus* og *Lucas* Altret, der ogsaa blev kaldet *Skomageraltret*, fordi *Skomagerlauget* her lod holde sine *Sjælemesser*.

De fleste Altre forsvandt efter Reformationen; kun ganske enkelte fik Lov til at blive staaende, til de forfaldt.

Som i alle katolske Kirker stod der ved Indgangen et stort *Vievandskar*. Det var af Bronze med udskaarne *Zirater* og kaldes for *Løvkarret* eller *Badekarret*¹⁾.

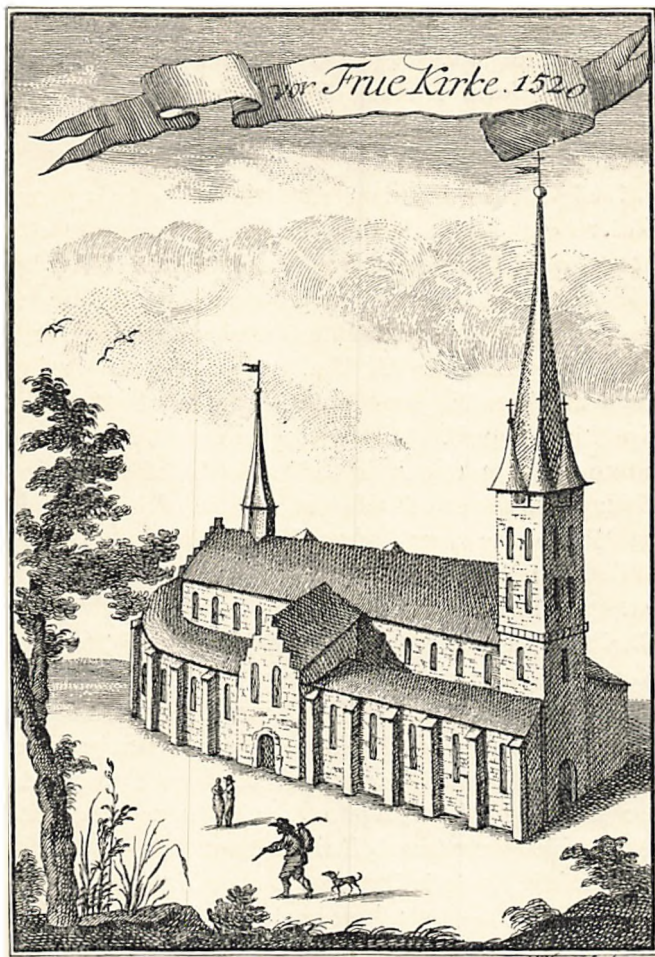
¹⁾ Iflg. *Carl Bruun*: *København I* S. 215 skal Navnet *Løvedag* være opstaaet heraf.

Midt i Kirken stod en af Datidens Kakkelovne, en saakaldet »Ildpande«. Midlerne til dennes Vedligeholdelse var skænket af en Adelsmand Oluf(?) Lange som ogsaa havde givet sine københavnske Ejendomme til Kirken (særlig til S. Dionysii Alter). Da dette Varmeapparat imidlertid ofte gav Anledning til forargelige Scener — Folk ligefrem sloges for at komme til at sidde saa nær ved det som muligt —, og da det heller ikke fungerede særlig godt, blev det afskaffet i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, og den dertil legerede Kapital blev anvendt til Indkøb af Brød til trængende Disciple i Vor Frue latinske Skole.

Kirken frembød iøvrigt et højt broget Skue, det var en ren Øjenslyst at betragte de talrige, i alle Farver skinnende Helgenbilleder, de rigt baldyrede Tæpper, de i Krigen erobrede Faner etc. — alt i alt et Syn, der ikke kunde undlade at gøre Indtryk selv paa en ret kritisk Iagttager.

Allerede det følgende Aar blev Spiret stærkt beskadiget i et Uvejr, saa det maatte helt ombygges, uden at der dog — rent arkitektonisk set — skete nogen Forandring.

I firsindstyve Aar stod nu det nye Spir uberørt og ubeskadiget, medens Kirken gennemgik alvorlige indre Kriser. Den katolske Kirke i Norden fik sit Banesaar efter svære Kampe, der ikke gik sporløst hen over den ypperste Kirkebygning i Danmarks Hovedstad. 3. Juledag 1531 blev den stormet af Byens Borgere — under Anførsel af Ambrosius Bogbinder, Kannikerne blev overfaldet, bespyttet og

Frue Kirke paa Christian II Tid.
(Efter Origines Hafniensis af E. Pontoppidan. Kiøbenhavn udi
Jubel-Aaret 1760.)

slaaet til Jorden, en Mængde Billeder og Klenodier blev tilintetgjort, og en fuldstændig Ødelæggelse hindredes først i sidste Øjeblik ved Vagtens Ankomst. Kannikerne fik aller Kirken — men kun for nogle faa Aar.

1536 led Katolicismen sit endelige Nederlag som Statsreligion, og alt dets Gods inddroges. Dette havde iøvrigt længe været planlagt. Allerede under *Christian II* havde det været paa Tale, og under de mange Folkeprædikanter, der under *Frederik I* hjemsøgte Landet, fik Tanken yderligere Næring gennem Fortællingerne om Gejstlighedens fabelagtige Rigdomme¹⁾. Det er de samme Tanker, der kommer frem under de skiftende Jødeforfølgelser: Under Religionens Kaabe at dække sin Havesyge og Misundelse over andres Velstand. —

Det ydre Paaskud til Inddragningen fandt man let. Biskopperne var ukloge nok til at nægte *Christian III* yderligere Tilskud til Hæren²⁾, hvilket Kongen besvarede med at »tage dem ved Hovedet« og annectere alle deres Ejendomme, hvoraf Kronen fik Hovedparten, medens Adelen maatte nøjes med en mindre Part. Vor Frues Kirkegods dannede for saa vidt en Undtagelse herfra, som det meste af det blev overdraget Universitetet.

Samtidig fik dette Patronatet over Kirken — Fundats af 1539 — og udøvede denne Ret gennem en

¹⁾ Se *Kr. Erslev*: »Konge og Lensmand« V Afsn.

²⁾ Se *Casp. Paludan-Müller*: »De første Konger af den oldenborgske Slægt« S. 621.

Værge — procurator profess. — Men ogsaa Byens Borgere havde en vis Medbestemmelsesret gennem den borgerlige Værge — proc. civis. Disse to Værger var stadig uenige, og i 1598 brød en stor Fejde løs i Anledning af en ny Præsts Kaldelse. Man klagede til Kongen baade fra Borgernes og Universitetets Side, og Striden endte først i 1641 med Borgernes fuldstændige Nederlag, saa de endog maatte overlade Valget af den borgerlige Værge til Universitetet — til Trods for man — i Skrivelse af Marts 1620 — stærkt pointerede, at Frue Kirke var *Byens* — ikke *de lærdes* Sognekirke¹⁾.

Tabet af Kirkegods, som iøvrigt først fandt Sted lidt efter lidt, gjorde dog intel Skaar i Vor Frue Kirkes Anseelse. Den 12. August 1537 blev Christian III som den første evangeliske Konge kronet i den, og den 26. s. M. indviedes de 7 første Superintendententer.

Disse Bisppeindvielser — Tittlen Superintendent forandrede snart til den tilsvarende gamle Betegnelse — foregik for Fremtiden stadig her og — lige saa vel som Indsættelser af Rector magnificus og Doctorpromotioner — under stor Festlitas.

Selve den højtidelige Handling fandt Sted i Kirkens Kor i Overværelse af hele Hoffet, Rigens Raad og en Mængde fornemme Adelsmænd, Borgmestre og Raad fra København og — en Tid lang — fra Christianshavn, de mest fremragende Borgere, de forskellige Universitetsfakulteters Medlem-

¹⁾ Se Matzen: Kbhvns. Universitets Rets Hist. I S. 229 ff.

mer og hele Gejstligheden, som alle den foregaaende Dag var blevet højtidelig indbudt.

En særlig omtalt Begivenhed var Doctorpromotionen den 20. Decbr. 1653, da 3 Biskopper (fra Aalborg, Ribe og Odense) og 3 Professorer skulde modtage den theologiske Doktorgrad.

Kl. 8 om Morgenen begyndte Kirkeklokkerne at ringe og vedvarede hermed en hel Time, medens Doktoranderne gik til Rector magnificus Bolig, eskorteret af 4 udstafferede Børn, hver med sin Fakkell eller »Dortitzel«, der imidlertid først blev tændt, naar man naaede Kirken, for at den ikke skulde gaa ud i Lufttrækket. Samtidig indfandt de indbudte adelige og borgerlige sig hos Rector, og i stor Procession gik man nu til Kirken. I Spidsen gik Rector mellem to Adelsmænd, derefter den øvrige Adel parvis, og efter dem Doctores i Fakulteterne hver med sin Borgmester. Saa kom Doktoranderne, og Optoget sluttede med »Philosophi, hver med sin Politico eller Raadmand«.

Inde i Kirken var der opstillet en Række Stole paa hver Side af Alteret og betrukket med »flamske Sengklæder og Tæpper«. Disse har rimeligvis kun været bestemt for de øverste Rangklasser. Adskilt ved et Skillerum¹⁾ var der derefter Stole

¹⁾ Dette Skillerum er rimeligvis det samme, som omtales i Kirkeværgen Laurents Matzen Bossestøbers Regnskab af 28. Juni 1558 (Rordam: »Kbhvns. Univ. Historie« IV S. 120): . . . lod ieg gøre de to nye Skillerum paa baade Sider af Koret, som kostede tilsammen baade med Tommeret i sig selv og med Snedkerlon 48 Mark.

for Rector og Professorerne i følgende Orden: det theologiske, juridiske, medicinske og filosofiske. Efter disse kom Stiftsprovsten, Sognepræsterne og de øvrige gejstlige. Paa en Række Stole midt paa Gulvet sad Studenterne.

Pladsen uden for Kirken var fejlet og gjort ordentlig ren. Til daglig plejede der her at sidde en hel Del ældre Koner, der drev Handel med alskens gamle Klæder, Husgeraad o. lgn. At disse Sager ikke altid har været i den mest propre og appetillige Tilstand, derom vidner Pladsens populære Navn: »Lusetorvet«, hvorfor de handlende atter fik Navnet Lusetorvs Høkersker.

Først i det attende Aarhundrede fik man Øjet op for det anstødelige i dette Forhold, og Torvet flyttedes hen til Vandkunsten, hvor der hidtil havde været Fiske- og Fjerkrætorv. Samtidig forfinedes Navnet til »Loppetorvet«.

Allerede Klokken seks om Morgenen var Militær-vagten¹⁾ begyndt at trække op. Udenfor den søndre Kirkedør, ad hvilken Kongen skulde gaa ind, posteredes en Underofficer og 6 Mand; ved den nordre Kirkedør saa vel som ved den store Kirkedør ud mod Nørregade 1 Underofficer med 4 Mand og ved Indgangen bag Koret 2 Mand. Inde i selve Kirken var der foran Koret opstillet 1 Underofficer med 6 Mand, ligesom der bag Koret — ved Opgangen til og Nedgangen fra Kongestolen

¹⁾ De første Aar efter Reformationen udførtes Vagttjenesten af Natvægterne.

— og ved Opgangene til Pulpiturerne og Orgelværket var anbragt forskellige Vagtposter. Ialt var der udkommanderet en Styrke af 4 Underofficerer og 38 Mand.

Omkostningerne ved en saadan Højtidelighed var da heller ikke smaa. Foruden Udgifterne til Vagten skulde der betales Stiftsprovsten 24 Rdlr., begge Kapellanerne, der kørte rundt og inviterede Gæsterne, 32 Rdl. foruden fri Vogne med Tjener, Stadsmusikanten for Instrumentalmusikken 12 Rdlr., Cantor og Vor Frue latinske Skole for Vokalmusikken 16 Rdlr., Organisten 6 Rdlr., Calcanten 2 Rdlr., Klokkeren 10 Rdlr., Overgraveren 6 Rdlr., hver af de to Undergravere 4 Rdlr., — kort sagt, der fandtes ikke den Embedsmand, der havde det mindste med Kirken at gøre, uden at der blev tiltænkt ham en Doucør, saaledes at de samlede Udgifter ved Bispevisitatser og større Doctorpromotioner ofte løb op til over 500 Rdlr. alene for Kirkehøjtidelighedens Vedkommende.

Saa gik det lidt tarveligere til, naar en Præst skulde ordineres. Da var hele Udgiften knap 13 Rdl. -- men en saadan Indvielse foregik jo ogsaa langt hyppigere¹⁾.

Indtil Københavns Slot fik sin egen Kirke, benyttedes Vor Frue ogsaa som Hofkirke. Christian

¹⁾ *Peter den Store* overværede 1716 en Præsteindvielse. Der fortælles, at det eneste, der forundrede ham, var Biskop Worms store Veltalenhed. Han havde nemlig aldrig før hørt nogen Præst prædike udenad.

III indrettede for sig og Dronningen en speciel Gudstjeneste Kl. 12 om Søndagen.

»Til samme Prædiken at bivaane kørte Kongen med Hofjunkerne og Dronningen med sine Jomfruer, men naar det var smukt Vejr red baade Kongen og Dronningen med sine Jomfruer paa Gangere; mens Slotsherren og andre Slottens Folk og Tienere gik til Nicolai«. (Jonge I S. 154).

— Spiret var stadig den Del af Kirken, der forarsagede de største Udgifter — rimeligvis fordi Bygmestrene kun lidet forstod deres Arbejde. Vind og Vejr medtog det stærkt¹⁾, og i 1595 maatte man derfor skride til en omfattende Hovedreparation. Dette hjalp dog kun for et kort Spand af Tid. I 1606 maatte man rive det helt ned for tre Aar efter at opføre et nyt.

Dette var 100 Alen højt med en 14 Alen høj Flagstang, fornedet paa hver af Taarnets 4 Hjørner flankeret med mindre Spir, hvilke imidlertid snart viste sig farlige for Kirkens Omgivelser, hvorfor de hurtigt blev fjernet — dog først efter at det ene af dem var styrtet ned og havde forarsaget adskillig Ravage. Hele Spiret blev tækket med Kobber, hvortil medgik ikke mindre end 96

¹⁾ I 1576 havde det dog udholdt en lille Styrkeprøve, i det en omrejsende, schweizisk Gogler udspændte en Linie fra Spiret til det lige over liggende Raadhus og gjorde forskellige Kunster herpaa, bl. a. kørte han sin Medhjælper i en Hjulbør midt ud paa Torvet og vendte om igen o. l. — 1573 og 1584 havde det lidt en Del ved Lynnedslag.

Skpd.¹⁾, for hvilket Kobbertækkeren fik 700 Rdlr. alene i Arbejdsløn. Arbejdslønnen for hele Spirets Opførelse var 4000 Rdlr.

Under en frygtelig Snestorm i Vinteren 1627 nedblæste Spiret atter²⁾, og det faldt denne Gang saa uheldigt, at det beskadigede Kirkehvelvingen i høj Grad. Det varede et helt Aar, inden man fik denne Skade udbedret, og i al den Tid blev Gudstjenesten afholdt i fri Luft.

Svenskernes Belejring i 1658 tilføjede ikke Kirken nogen Skade udover, at den blev ramt af en halv Snes Kanonkugler, som satte sig fast i Murværket. Her fik de Lov at blive siddende, og den synlige Del af dem blev senere forgyldt. Derimod blev en til Vor Frue hørende Annekskirke nedbrudt, for at Svenskerne ikke der skulde kunne finde Tilhold. Den var opført 1625 udenfor Byen, og der var i den Anledning blevet ansat en anden Kapellan ved Frue Kirke. Den blev aldrig senere genopbygget.

Fra nu af fik Frue Kirke Lov at staa i Fred til hine frygtelige Oktoberdage i 1728, da en stor Del af Byen lagdes i Aske.

»Ach usle Kjøbenhavn, af Ildens grumme Lue
Saa ynckelig lilreedt: du værdig var at skue
I forrig Medgang Tiid, nu maa bedrøvelig
Hver over Ildens Magt og Vold beklage dig. —«

¹⁾ Til Sammenligning kan anfores, at der til Griffenfeldts Palæ — det nuværende Posthus paa Købmagergade — medgik 200 Skpd. Kobber til Tagets Tækning.

²⁾ Ved samme Lejlighed nedblæste Nicolai Spir og Kongens Ladegaard.

begynder en af de mange Viser, som i den Anledning saa Dagens Lys¹⁾.

Blandt alle de store Ildebrande, der i tidligere Tider i saa rigt Maal hærgede København, var denne den frygteligste, og dens Virkninger blev endnu forfærdeligere, da alle de trufne Sikkerhedsforanstaltninger viste sig at være ganske planløse, og Ledelsen for en Del i Hænderne paa berusede Øvrighedspersoner.

Jørgen Friis, »Guds Ords ringe Tjenere ved Helsing og Valby Menigheder« skildrer Rædslerne poetisk i »Kjøbenhavns Taare«, som indledes paa følgende Maade:

»Som naar det store Hav vil overskylle Landet,
Og Demning bryder ud, som skulde holde Vandet,
Saa hastig var det og den røde Hane kom
Og jog saa mangen een fra Huus og Ejendom.

Forskrækkeligt at see de Gniste-fulde Vinger,
Hvormed han sig omkring paa alle Kanter svinger,
Hand floj omsider op paa Kobber-tækte Spiir,
Saa Byen haver mist sin Herlighed og Ziir.

Vor Frue midlertid i denne Qvalm og Varme
Faldt ned paa sine Knæ, Gud maatte sig forbarme!
Hun gav det sidste Suk og saa besvimer hen,
Det bliver længe til, hun kommer sig igen. —«

Og det mest harmelige ved Kirkens Brand var den Omstændighed, at Kirken kunde have været

¹⁾ Dens Titel er: Et yndeligt og glædeligt, lykosaligt og saligt Nytaar tilonskes hiertelig det med den forskrækkelig store Ildebrand den 20. 21. 22. Oktbr. 1728 hiemsogte Kiøbenhavn etc. etc.

reddet, hvis ikke Brandmajoren havde tabt Hovedet og givet Ordre til, at en Ejendom, i hvilken der allerede var Ild, skulde sprænges i Luften. Det var Vinhuset »Blasen«, der laa skraas over for Vor Frue paa Hjørnet af Nørregade og Gammeltorv. Ved dens Sprængning for glødende Trædele rundt i Luften og satte sig fast flere Steder paa de nærliggende Bygninger, bl. a. i Frue Spir, hvorved Tømmerværket antændtes. Endnu kunde Kirken maaske være reddet, hvis man havde kunnet komme ind i den og bekæmpe Ilden indefra. Men hele det indre var pakkfuldt af Møbler, Kasser og Igen., som Kirkens brandlidte Naboer havde stablet derind i den Tro, at det her var i Sikkerhed.

Man maatte derfor roligt og ørkesløst se paa, hvorledes hele den stolte Kirkebygning nedbrændte til Grunden¹⁾.

»Ak vor Zion, ak vor Trøst
 Skal vi nu en Liigsang qvæde
 For vor vaanlig Jule Glæde
 Ved Vor Frues kærlig Brøst!
 Hvor er nu din Jule-Die,
 Vi af dine Brøster sude.
 O, vi maa i Asken lude
 Nu paa fremmed Trængsels Stie!
 Er dit Kroned Eblet-Spiir
 Røved fra dig, Dronning Frue!
 Du vor Siæles Jule-Stue!
 Hvor er al din Stadz og Ziir?²⁾

¹⁾ Kun enkelte Partier — som den hvælvede Omgang bag Koret, St. Rochi Kapel o. m. skaanedes.

²⁾ Af: »Den afbrændte Vor Frue Menigheds *Jule-Offer* 1728 af een Lem for alle i Menigheden«.

Med Vor Frue Kirke ødelagdes omtrent $\frac{2}{3}$ af København, og Indbyggerne vilde — efter den før omtalte Pastor Friis' Mening — have været prisgivet den dybeste Elendighed, hvis Kongen ikke havde været.

Men midt i denne Nød paa de bespændte Gader
Indfinder sig til Trøst vor fromme Landsens Fader.
Den Medynk, som ud af hans milde Øyne saae,
Gav nok til Kiende, hvad der om hans Hierte laae,
Han stille deres Graad, som maatte gaa og græde,
Hand fyldte deres Haand, som havde ey at æde.
.....

Hand var ved Nat og Dag aarvaagen og tilstede,
Hand var et Skyggeblad i denne stærke Hede. —

Op i den ruinfyldte By ragede nu Frue Taarn — røgsværtet og vaklende — i Vejret som et talende Symbol paa den jordiske Forkrænkelighed og menneskelig Letsindighed. Ikke nok med, at man med en Smule Forudseenhed kunde have frelst Kirken fra den ødelæggende Ild, lod man nu dens Rester staa uden Tilsyn, ja, uden den mindste Afspærring. Haandværkerne, der var beskæftiget i Nærheden med adskilligt Bygningsarbejde, udsaa sig oven i Købet Brandtomten uden om som et passende Opholdssted under deres Middags-hvile og holdt ofte Maaltid der sammen med Kone og Børn.

Under en saadan Arbejdspause skete en ny Ulykke, udelukkende af Mangel paa Paapasselighed. Den 5. August 1730 styrtede en Del af Taarnet ned og foraarsagede mange Menneskers Død

— en Begivenhed, der vakte stort Røre i Byen,
og mindedes paa sædvanlig poetisk Vis.

»Det er just om Middags Tiide,
Folket havde sat sig ned,
Somme tret af Arbejds sliide,
Somme havde sig udseed
Her et Sted og der et Sted,
Hvor de Maaltid kunde med
Hustrue og Born holde,
Ach! de bleve død og kolde.

Siden hørtes der og Klagen
Hustrue over Manden sin,
Ach min Mand er ihjel slagen,
Gud vær naadig Siælen din.
Ach hvo skal forsørge mig,
Raable de ret ynkelig,
Ach min Legems Trost er borte
O Gud mine Dag' forkorte.

Mange Mennesker blev slagen,
Muren over paa dem faldt.
Ach, hvad Jammer, Væ og Klage
hørtes der da overalt:
Først af dem, som Liv var i
Og den halve Krop var fri,
Mens paa Kroppen dog lemlæstet
Lænderne og Beene quæstet.

En af dem, som fik tilsyne
Foden ud af Manden sin,
Faldt til Jorden kund' ej nyne
Fleere Ord ved denne Svim;
Blev og i det samme død,
Er det ey stor Ynk og Nød,

Konen ved sin Mands Elende
 tog saa jammerlig en Ende¹⁾. etc.

Tre Aar efter, da man var godt i Gang med Genopførelsen af Kirken, skete der en ny Katastrofe. Alt det nyopbyggede Murværk styrtede sammen — denne Gang dog heldigvis uden et kræve Menneskeliv²⁾. Til Gengæld forsinkede den selvfølgelig hele Byggearbejdet, til hvilket der var bevilget Midler ved en særlig Brandskat, det saakaldte »Brandstyr«, til hvilket der indkom c. $\frac{1}{2}$ Million Rdlr., heri indbefattet adskillige frivillige Gaver fra Ind- og Udland.

Indvielsen af den nye Kirke, til hvilken Grundstenen var lagt allerede den 11. September 1731 foregik derfor først den 30. April 1738 — selvfølgelig med stor Pomp og Pragt:

Gudstjenesten indleedes med en Arie:

Kast Zion nu dit Sørge Klæde,
 Som fik for Aske Prydelse
 Sid ej i Støvet ned at græde,
 Thi her har Gud udvalt sit Sæde
 Sin Bolig Jacobs mægtige.
 Hver Siæl er fuld af Lov og Glæde,
 Som her Guds Helligdom kan se.

¹⁾ Af et længere Digt: En meget jammerlig ny Vise over den store Ulykke som skeede om Loverdag den 5. August 1730 Kl. $\frac{3}{4}$ til 1, da meere end den ene fjerde Part af Øster og Nørrekanten af Vor Frue Taarn ved en Hændelse faldt ned og slog adskillige Mennisker ihjel etc. (Det kgl. Bibl.).

²⁾ Dette Uheld er udførligt beskrevet i Carl Bruun: København II. S. 654 f.

Derpaa holdt den fra Christiania just overflyttede Biskop *Peder Hersleb* Festtalen i indtrængende og kraftige, men jævne Ord — efter at først Stiftsprovsten *Mads Holm* havde holdt Indledningsbønnen.

Koret sang nu:

»Sæt store Gud, sæt dette Sted
 For Ild og Vande rolig;
 Lys Fred, saa vi i Enighed
 Dig her kan tjene trolig.
 Hav selv et Øje med din Ark
 Handthæv vor Salvede Monarch
 Befæst dit Hus og Bolig«.

Under Afsyngelsen af »O, store Gud, vi love dig« forlod derefter den store, indbudte Skare med *Christian IV* i Spidsen Guds nye Tempel, medens samtlige Kirkeklokker i Byen ringede, og den loyale Tilhørerskare rejste sig og hilste den glimrende Procession med dybe Buk.

Bygningen af den nye Kirke var fulgt med stor Interesse af hele Byens Befolkning, som da ogsaa var tidligt paa Benene paa Indvielsesdagen. Der offentliggjordes en frodig Samling af Digte til Forherligelse af den store Begivenhed, og blandt disse er det værd at lægge Mærke til et større Digt eller rettere en hel Digtcyclus, der var forfattet af Forstanderen ved Vor Frue Fattigskole, Brygger *Tor Andersen Nygaard*. Det førte den pompøse Titel: »Vor Frue Marie Kirkes Ære Krans og Krone opbunden Hende til Ære Paa hendes højtidelige Indvielsesdag den 30.—4.—1738 formedelst Vor Frue

Menigheds Fattige Dreng Skole Børn 136 Lemmers høyst nødtrængende tilskyndelse, der alle er brødløse og haaber med Længsel Deres Skoles Forstander Tor Andersen Nygaard faar mange Blomster tilovers fra denne Hans Frues Ære Krans og Krone.¹⁾

»Breck Sorrigs Leier op fra 10 Aars Brand og Breche,
Breck op fra dit Paulun, flot fra din laante Grund,
Breck op i Jesu Navn, Guds Kraft skal dig bedecke,
Breck op til Eget Hiem i en lykkelig Stund
Breck op i Herrens Navn Vor Frues Sorrigs Leier,
Breck op vor Probst vor *Holm*²⁾! Breck op og med os
kom

Kom *Kiøtken*³⁾, kom med os, breck op til salig Sejer,
Kom lad os følges til vor egen Helligdom.
Breck, sorte Leier. op, kast Sorrigs Floer til Side
Tøer af din billig Graad for Sidste Ildebrand.«

og saaledes fortsættes det i længere Tid med kraftige Opfordringer til at »brecke op«. Derefter forsøger Forf. at slaa over i salomonisk Højsangs-Stil, men er her ikke heldigere. Jomfru Marie træder op og tillaler Menigheden:

»Kom ind min Kiereste Jeg dig med Magt indraaber
Kom ind og lig dig ved mit reene Jomfru Bryst.
Hvi est du Sort af sidste Brand, min Kiære,
Hvad est du bleven brændt, fordi jeg vogtet ey
Min Vingaard den ieg fick til Vagt ud af min Herre.
Thi kom og vask dig i min Springvands Kildevey.«

¹⁾ Findes i det kgl. Bibl.

²⁾ Den foromtalle Stiftsprovst Mads Holm. der forøvrigt døde s. A.

³⁾ Pastor K. havde været ansat ved Frue Kirke siden 1710.

Frue Kirke paa Christian VI Tid.
(Efter et gammelt Slik.)

Menigheden svarer:

»Eia jeg komme vil, min Sødeste, min Frue
Thi disse Bryster er en Melkespand for mig.

Frue Kirkes Indre.

(Efter Pontoppidan, Den danske Atlas, Kiøbenhavn 1761.)

Jeg af din Nectars Mund har smagt en Copter Drue
Din Nardus søde Lugt er vederkvægelig.
Dit Brystepear langt mer end Vin har mig behaget
Din Salve overgaar ald urtekrydret Vand.
Brud, dine Læber er af Smag som Honning Kage,
Og der er sukkret Melck lagt paa din Tunge. . . etc.

— Ved Opførelsen af den nye Frue Kirke havde man saa vidt muligt sørget for at bevare Grundformen og det tilbageblevne af den gamle Kirke. Hovedportalen var af Sten 9 m høj med forgyldte Navnetræk og andre Prydelser. Hele Kirken var ca. 92 m lang og 32 m bred, den udvendige Højde til Taget var 21 m og op til Tagryggen 33 m. Da Taarnet med det senere opførte Spir var ikke mindre end 128 m højt, var det ikke mærkeligt, at man egentlig kun lagde Mærke til dette og paa en Maade betragtede Kirkebygningen som et nødvendigt Appendix.

Man gik da heller ikke saa meget i Kirken for Gudstjenestens Skyld, hvortil den daarlige Akustik iøvrigt ikke særlig opfordrede. Der blev gjort forskellige Forsøg paa at forbedre den; men de førte ikke til noget Resultat. Den har iøvrigt altid været Kirkens saarbare Punkt; ogsaa den nuværende Frue Kirke lider under samme Svaghed¹⁾.

Til Gengæld var Kirkens Indre nok et Besøg værd.

Gennem to Rader høje Vinduer faldt et stærkt Lys ind i det store Rum, hvis gotiske Hvælvinger bares af 14 meget høje Søjler. Koret var anseligt og omgivet med et lavt Messinggiltter. Paa Altertavlen saa man øverst Christi Opstandelse i en stor, forgyldt Glorie, medens Christi Fødsel var

¹⁾ Saaledes siger den norske Provst K. O. Knutzen i en Artikelserie: »Fra en pædagogisk Rejse i Danmark i 1833: Man har slet ikke taget Akustikken paa Raad med ved Kirkens Bygning, da Resonansen er uhyre stor«. (»Vor Ungdom« 1893).

fremstillet nedenfor. Mesteren herfor bar det mærkelige Navn *Tanke*.

Døbefonden, der var frelst ud af den gamle Kirkebygning, var af støbt Messing og hvilede paa 4 Løver. Den øverste Del understøttedes af de 4 Evangelister, der var fremstillet i $\frac{1}{3}$ Legemsstørrelse, medens Kummen var af støbt Sølv med udhamrede Figurer¹⁾. Den havde flere Indskrifter, blandt hvilke følgende kan anføres:

»I dette Fad er Lifsens Flod
Ved Aandens Kraft og Jesu Blod,
Som begge Aanden rører.
Den gamle Adam druknes her,
Den nye opkommer ren og skær.
Som Herren selv tilhører.
O Jesu mild, vor Sjælehaab,
Som vilde ved din egen Daab
Vor Daab sin Hæder give.
Lad vær (= hver) een Sjæl, der skiden var
Og renses skal i dette Kar,
Et Ærens Kar forblive.«

Prædikestolen²⁾, der var af Træ, var prydet med mange smukke Billedskærerarbejder og hvilede paa et grønt Palmetræ, der ligesom syntes at bære den.

-- —

¹⁾ Den var skænket af Barbara Muus, Lauritz Thott's Hustru.

²⁾ Til Trods for at Prædikestolen ikke blev almindelig i de nordiske Kirker før efter Reformationen, var den dog allerede indført i Aaret 103 af Pave Clemens I, der var den første gejstlige, der besteg en saadan, »at hand motte haffue Rum oe god Audientz til sin Predicken«. (N. Heldvaderus: »Eleusinia sacra. Kbhvn 1610.)

Den var forsynet med en trearmet Messinglambet, hvorpaa der var indgraveret:

»Hvad Ilden haver fortæret.
Haver Gud igien beskæret«. — 1738.

I Kirkegangen hang 3 store Lysekroner. Den største, som havde 3 Arme, var skænket af Tobaksspinder *Chr. Nielsen Tromp* paa Vestergade og ophængt 1752. Paa den læste man:

»Hav Tak for hvad du gavst, Sr. Tromp: Dit Æreminde, Saakænge ieg er til, døer ikke nogen Sinde. Gud dig velsignet har, du derpaa veed at skionne, Han din Godgørenhed skal rigelig belønne. Lev vel i mange Aar og glædes ofte ved. At andre følge dig i lige Gavmildhed.»

Den næststørste Krone ophængtes i Indvielses-aaret. Den var bekostet af Svineslagterenken *Karen*, sal. *Rasmus Hansen's*, og havde følgende Inskription:

»Guds nye opbygte Huus til Prydelse og Nytte
Af Enkens Gave blev den Crone velbereedt.
Men Gud lod Ordets Lys fra denne Sted sig flotte,
Indtil det lysner op for os i Evighed.»

Den tredie Krone var ottearmet og anbragt oppe ved Koret. Den var i Aaret 1750 skænket af Bryggerenken, sal. *Andreas Munch's*. Hverken den eller en senere af Brændevinsbrænderenken, sal. *Niels Bertelsen's*, ophængt Lysekroner havde nogensomhelst Indskrift.

Alle disse Kroner var kun tændt paa Højtids-aftenerne, og selv paa disse kneb det ofte med at faa den tilstrækkelige Belysning, da Pengene sjel-

dent strakte til. Det var derfor særdeles velkomment, da »beskeden Mand« *Niels Pedersen* gav 200 Daler til Lys, »saa at det kand være noget Hæderligt i Kirken«. —

Paa hver Side af Midtergangen var der en Række Bænke, til højre for Mændene og til venstre for Kvinderne. Skikken med at afsondre Kirkegængerne efter Køn var først indført i 1583 i Frue Kirke og derfra i de øvrige Kirker; men det varede 62 Aar, inden man fik anbragt Siddepladser. 1645 bestemte *Christian IV* nemlig, at Kvinderne skulde sidde op i Kirken og ikke som hidtil ligge ned og synge. Samtidig traf han den dengang sikkert meget nødvendige Foranstaltning, at de, som faldt i Søvn under Præstens Prædiken, skulde vækkes med en Stok.

Bænkene, der til at begynde med havde været til gratis Afbenyttelse, blev senere lukket og solgt for en vis aarlig Afgift, og det samme var Tilfældet med den Række Pulpitur-Stole, der var anbragt i Kirkens tvende Gallerier.

Lige over for Prædikestolen var Kongens Stol, der var smukt, men ikke overdaadigt udstyret, og noget lignende gjaldt for Orgelets Vedkommende.

Kirkens største udvendige Smykke var det prægtige Taarn, hvortil Tegningen var leveret af Gehejmeraad *Vincens Lerche* efter en engelsk Original¹⁾, medens Generalmajor *de Thurah* ledede Op-

¹⁾ Benyttet ved Opførelsen af Kirken »St. Martin in the fields« i London.

førelsen. Dets Omkreds var 56 m, og Højden omtrent som det nuværende = c. 49 m; regnede man derimod Spiret med, naaede man op til en Højde af c. 127 m. Det havde kostet c. 90,000 Rdlr. at opføre, men var langt fra fejlrit bygget. Det viste sig nemlig, at Regnvandet løb gennem Taarnet, saa at Bjælkeværket blev ganske ødelagt. Man maatte derfor efter knap 50 Aars Forløb skride til en Hovedreparation, der varede 4 Aar og kostede ikke mindre end 70,000 Rdlr.

Inde i det store Taarn var der anbragt 4 Klokker, af hvilke »Kongens Klokke« var langt den største — langt større end de andre tre tilsammen. Den bar følgende Indskrift:

»Denne Kongens Klokke i Steden for den forrige af samme Navn, som med Kirken i Byens ulykkelige Ildebrand forgik Aar 1728; først støbt Aar 1527 under Kong Frederik I og skænket til gudeligg Brug af Kong Frederik II 1581. Siden da den brast, blev den omstøbt om en fjerde Del større og given Kirken af Christian IV 1646; er nu endelig 1747 ved den Stormægligste, Allernaadigste Konges Christian VI store Gavnildhed og gudelige Forsorg tillige med denne Hoved Kirkes og Taarnets prægtige Bygning, end meget ypperligere og en tredie Del større af nye støbt og given til Kirkens Højtids og Storm Klokke med 5 andre mindre Klokker. — Gud give den Lykke og Beskermelse til sin Kirkes bestandige Brug!

Kongens Klokke er mit Navn,
Gud til Ære og Folket til Gavn!« —

Den næststørste Klokke — »Søndags Klokken« — var den sædvanlige, der brugtes om Søndagen for at kalde Menigheden sammen til Gudstjeneste. Den tredie Klokke hed »Vagtklokken«, og den fjerde — Tolvklokken — brugtes som Middags Bedeklokke. Desforuden hang der to smaa Klokker i det lille Taarn over Koret.

Alle disse Klokker, der første Gang ringede Ny-aarsdag 1748, var »af en fortræffelig og særdeles angennem Lyd, efter Musikens Toner indrettede«. — siger H. Holch i »Københavns Sogne Kirkers Beskrivelse.« (S. 9) — og man skaanede dem da heller ikke.

Klokken 8 om Morgenen ringedes der til Bøn fra det lille Taarn. Bønnen afholdtes efter Tur af Lærerne i de fire nederste Klasser i Vor Frue latinske Skole tilligemed deres Disciple.

Klokken 10 ringede de samme Klokker som Tegn for Studenterne om at indfinde sig paa Kommunitetet til Spisning og Orationer eller Disputatser, og Kl. 3 lød Klokkerne atter til Bøn¹⁾. To Timer senere lød paa ny Klokkeringning: Studenterne kaldtes igen til Spisning og Disputatser.

Endvidere sattes Klokkerne i Bevægelse tre Gange om Ugen til Kirketjeneste og 3 Gange til Skriftemaal. Hver Tirsdag Kl. 8^{3/4} blev der ringet et helt Kvarter fra det lille Taarn til Eksamen eller

¹⁾ Denne Bøn — saavel som Morgenbønnen — var paabudt i Kirkeordinansen af 14. Juni 1539, lige saa vel som der under Svenskekrigen blev truffet lignende Bestemmelser (under 16. Aug. 1658).

Katekisation, og om Søndagen fra 12³/₄—1 var det samme Tilfældet.

Som Slut paa Dagens Ringning lød Klokkerne fra det store Taarn hver Aften som Signal for Portenes Lukning.

Ligsten i Vor Frue Kirkes Kor (1525).
(Efter en Afbildning i en Haandskriftsamling i Det kgl. Bibliotek. N. K. S. 683. 4°.)

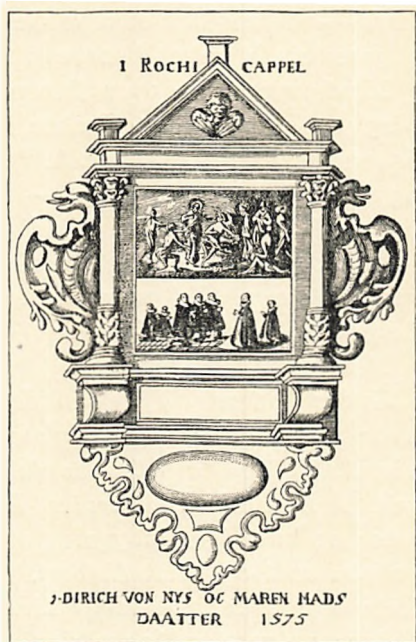
Og naar Klokkerne sendte deres Klang ud over Byen, ringede de ikke alene for de levende — for et Øjeblik at lede deres Tanker bort fra Dagens Travlhed, — de lød ogsaa over de døde, som i Kirkens dybe Gem havde fundet deres sidste Hvilested, over vort Fædrelands store og fortjente

Mænd, der fra gammel Tid her var blevet stedt til Jorde. Branden havde tilintetgjort det synlige Minde over det Sted, hvor de sov den evige Søvn; men deres Berømmelse havde den ikke kunnet fortære.

Brændt var den store Trætavle over »Erlig oc Velbiurdig Mand *Peder Oxse* til Gisselfeld, K. M. oc Danmarks Rigens Hofmester, som var Hr. Johan Oxses Søn til Niellstrup oc kal-
 lede Gud han-
 nem paa Frede-
 richsborg then
 Mandag nest for
 Simonis oc Judæ
 Dag, som var den
 XXIII Octobris
 Formiddag der
 Klockenvarimel-
 lem XI oc XII —
 Gud unde han-
 nem med alle
 fromme Christne
 ehn hederlig oc
 ærefuld Opstan-
 delse. Annodomi
 ni MDCLXXV.«

Knust var Ala-
 basterepitafiet
 over »*Christopho-
 rus Walkendor-
 phius* de Glorup

— humanæ conditionis memor«: det stolte Min-
 desmærke, som han i levende Live selv havde sør-
 get for: »Hoc sibi monumentum vivens fieri cu-
 ravit«.

Træ-Epitafium i St. Rochi Kapel
 i Vor Frue Kirke.
 (Efter en Afbildning i en Haandskriftsamling
 i Det kgl. Bibliotek, N. K. S. 683. 4o.)

Forsvundet var den store Tavle, hvorpaa stod indridset alle de Krigsbedrifter, som *Otto Rud* — genere et virtute nobilis vir — havde udført.

Sunket i Grus laa Statuen over Kansleren *Johan Friis* — de regibus et republicae Daniae plurimis et maximis in rebus bene merito.

Mindesmærkerne over Danmarks gamle Adelslægter — de Bilder, Braher, Gøyer, Sehesteder, Sparrer, Rud'er¹⁾, Ulfstand'er²⁾ Urner etc. etc. — og store Videnskabsnavne — Bartholin, Brochmann, Longomontanus, Winding, Worm etc. etc. — skulde ikke mere se Dagens Lys, men maatte vandre samme Vej som deres afsjælede Herrers Legemer: Forkrænkelighedens Vej.

Men andre kom i Stedet.

Under Taarnet til højre Side for Indgangen, — hvor før *Ulrik Frederik Gyldenloves* »arvelige og uigenkaldelige« Gravsted havde været, var nu Familien *Danneskjold-Laurvigs Kapel*. Det var en »stor og kostelig« Udbygning med et dejligt Flisegulv af rødt og hvidt Alabast. En stor Stentrappe førte ned til den, og ud til Kirkegaarden var smaa Viduer og en stor Dobbeldør.

Paa den modsatte Side af Taarnet var *Sofie Amalie Moths* murede Gravsted taget i Besiddelse

¹⁾ Bl. a. Jorgen Rud til Enggaard, som »bleff hasteligen ihielslagen i Kiøbenhaffu aff hans egen Moders Soster Son den 30. Juni 1584«.

²⁾ Bl. a. *Niels Ulfstand*, hvis Hustru Fru Margrethe Schaffve døde Dagen efter Manden, 6.—10.—1575: »Gud gifve dem en ærefuld oc glædelig opstandelse«. Se Afb. S. 48.

af hendes Efterkommere, *Danneskjold-Samsøerne*. Ogsaa denne Begravelse havde Lufthuller ud til Kirkegaarden; men Nedgangen dækkedes af en dobbelt Trælem, og Gulvet var almindeligt Flise-gulv.

245 Epitafier og Ligstene gik delvis til Grunde i 1728. Enkelte af dem var nemlig ikke værre medtagne, end at de kunde restaureres, bl. a. det imponante Gravmæle over *Kort Adeler*.

Ogsaa *Longomontanus* og Biskop *Hans Bagger's* Epitafier lykkedes det at bevare. Under det sidst-nævnte stod et 12 liniet Vers, hvis tomme Ordskvalder og Rimeri ikke var dens berømte Forfatter — *Kingo* — i nogen Henseende værdig. Det ender saaledes:

»Den Kirke, som hans Ben er her betroet at giemme
Se den ærbødig an; Dig selv dog ey at glemme;
Thi Du for Syndens Sold er Dødens Underpant;
Bed Jesum løse dig, ved hvilken Bagger vandt.«

Et enkelt Gravsted blev som et Vidunder ganske skaanet. Til Minde herom lod de efterlevende indhugge et Vers, som begyndte saaledes:

Da hver en Grav blev ødelagt,
Og mange Ben opbrændte,
Holdt Gud paa mine Bene Vagt,
At intet Ondt dem hændte. . . . etc.

Iøvrigt blev de tomme Grave dog hurtigt fyldte igen, saa at Kirken ved sin sidste Brand i 1807 havde all optaget, lige efter at der var udstedt et Forbud mod Begravelser inde i Kirkerne.

I og for sig var det ikke underligt, at de mere velhavende Klasser foretrak denne for Efterkommerne saa lidet sanitære Begravelsesmaade for Nedsænkningen i Kirkegaardsjord. Kirkegaardene, som nu til Dags er fredhellige Steder i Ordets bedste Betydning, var efter Reformationen ret uhyggelige Pladser at færdes paa. De var en Slags offentlige Legepladser, hvor der foregik al Slags Utilbørlighed.

I 1609 forsamledes saaledes en Mængde Studenter sig paa Frue Kirkegaard for at protestere mod Skærpelsen af Kommunitetslovene af 1603. Det var nemlig bleven forbudt at vise sig beruset ved Bordet, at tage Drikkevarer med sig og overhovedet at deltage i noget som helst Drikkelag¹⁾. De hængte da en stor Plakat op paa et Træ, hvis Grene ludede ud over Gravene, og svor med Haand og Mund at ville gøre alt, hvad der stod paa den, til Punkt og Prikke. Herefter maatte ingen »lade sig fange af Pedellerne, om han drak udi ærlige Huse for sine egne Penge«, ligesaa vel som han selvfølgelig skulde hjælpe en Kammerat, der stod i Begreb med at blive fængslet for sligt, og at ingen maatte forraade hinanden. Indtil de kunde faa dette sat igennem, »maatte ingen gaa paa Lectie«.

Planen blev dog selvfølgelig robet, og Hovedmændene straffet med at blive relegeret for et Tidspunkt af fra $\frac{1}{2}$ Aar til Livstid. —

¹⁾ Jfr. *Engelstoffs*: Universitetets Skoleannaler 1811 I S. 34 ff.

Efter den sidste Tid synes det som Forholdene paa Frue Kirkegaard stadig forværredes. I Marts 1642 klagede saaledes Kirkens Sognepræst over de besøgende paa Kirkegaarden, fordi de »med Legen, Stimen oc anden Wschickelighed forstyrrer tiensten udi Kirken oc tør endogsaa vnderstaa dem at slage sig sammen oc sette sig op imod dennem, som udi en god Meening ere forordnede at schulle holde saadanne schalcke aff Kirkegaarden vnder Predicken«.

Han anmodede derfor Universitetet om der maatte blive udstedt en Forordning, som hver Sondag skulde læses fra Prædikestolen, og som skulde gaa ud paa, at enhver fik Ordre til at have Opsigt med sine Børn og Tjenestefolk. Hvis dette ikke blev overholdt, skulde da »de vnge revsis, de mindre med Ris oc Hugg, de større med Halsjern oc anden Straff«, lige som selvfølgelig heller ikke Forældrene skulde undgaa Tiltale oc Dom¹⁾

Var Forholdene *over* Jorden saaledes ikke særlig tiltalende, var de det langt mindre *i* Jorden. Særlig under epidemiske Sygdomme, naar der kom et ekstraordinært stort Antal Lig, optraadte Kirkegaardens Funktionærer rent skandaløst. Kisterne stabledes oven paa hinanden, og ofte blev Gravene

¹⁾ I 1642 ansættes de første Kirkegaardsbetjente. Da Magistraten nemlig ikke vilde lade Bysvendene have Opsyn paa Kirkegaarden, fordi Universitetet havde jus patronatus over Kirken, maatte Konsistorium ansætte 2 Karle hertil med en aarlig Lon af 20 Rdlr. I Forvejen var der Kontrakt med Rakkerne om at rense Kirkegaarden 2 Gange aarlig for 26 Sk.

ikke tilkastede, men man nøjedes med at lægge nogle løse Brædder over. Paa disse maatte saa Kirkegængerne balancere med den største Udsigt til at styrte ned i den uhyggelige, stinkende Afgrund.

At Folk under disse Omstændigheder ofte gruede over at lænke sig deres kære nedsænkede i saadanne Omgivelser, er let at indse, og man kender da heller ikke Navnet paa en eneste mere fremragende Borger, der er begravet paa Frue Kirkegaard. De søgte alle ind under Kirkens Buer, og for saa vidt kom Ildebranden i 1728 som en Befrielse, som der derved atter skaffedes Plads til nye Begravelser.

Kirkegaarden var paa det Tidspunkt ogsaa nær ved at blive overfyldt. Den havde aldrig været særlig stor, og i en næsten ufattelig Grad af Uforudseenhed havde man af og til endogsaa bortskaaet Dele af den.

Saaledes blev den første latinske Skole 1548 opført i et Hjørne af Kirkegaarden, eller — som det hedder i »Kiøbenhavn's Stadtz Bog om vor Frue latinske Skolle« — »biugt oc Skollegaarden giort af 2de Kirckens Boeder paa Vor Frue Kierekegaard«. Omkostningerne paalignedes Frue Kirke med $\frac{41}{100}$, medens Nicolai og Hellig Geist Sognekirker maatte yde Resten. — Der er her maaske kun Tale om en Ombygning — *Rørdam*¹⁾ bestrider dog dette —

¹⁾ Ogsaa *Carl Bruun* tager Afstand herfra. Se »København. I S. 298.

og en saadan har da formentlig ogsaa fundet Sted i 1599, efter at der i 1597 var købt 20 Huse til syd for Skolen for en Sum af 550 Rdlr. I 1634 nedbrødes disse, og der opførtes i Stedet »et skøn grundmured« Hus, hvor Rektor og Conrektor samt tre af de øverste Lærere fik fri Bolig¹⁾.

Som det vil ses af omstaaende Korttegning var Kirkegaarden omgivet af Professor- og Præsteresidenser.

De førstnævnte var oprettet af *Christian III* — Fundats af 10. Jan. 1539 — af otte Kannikeboliger, efterhaanden som disse ved Besiddernes Død blev ledige. Da der imidlertid var 14 Professorer, kunde kun et begrænset Antal faa Frihølig, og denne til-lagdes da dem, der havde tjent længst og vist mest Flid (fra 1541).

Den mest kendte af disse er Ejendommen paa Hjørnet af Fiolstræde og Kannikestræde (Kortet Nr. h). Den havde en Tid lang været »Degnebolig« : Bolig for Dekanen, indtil denne som før omtalt flyttede hen i Pustervig. Under Grevens Fejde var der i nogen Tid Residens for Grev *Christoffer* af *Oldenborg*. Senere behøede *Holberg* den, og nu er den Stiftsprovstebolig, men er af langt mindre Udstrækning end tidligere.

Af de andre Residenser blev en, der laa i Kannikestræde, i Aaret 1661 solgt til *Hannibal Sehested*, og en anden i 1688 til *Ole Borch*, som omdannede den til sit kendte Kollegium. I 1795 brændte en

¹⁾ Se Kbhvns Stadtz Bog.

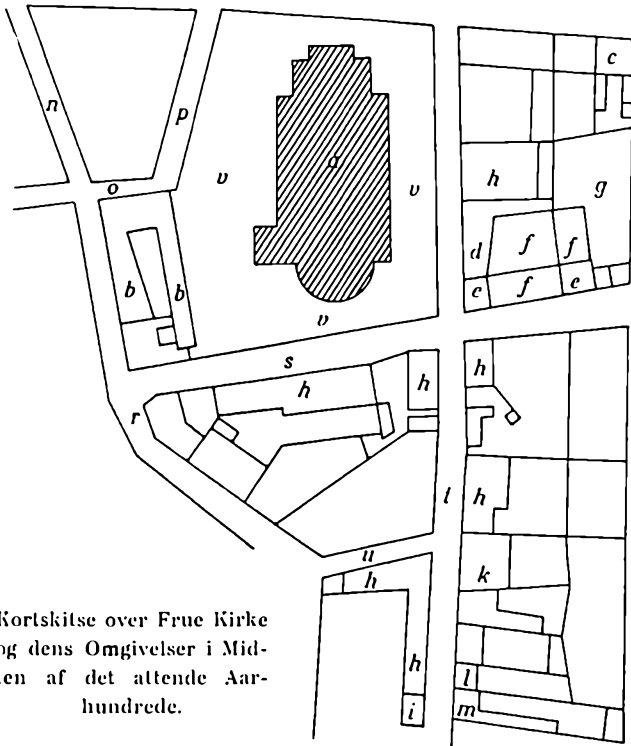
trede Residens — beliggende i Studiestræde —, og under Bombardementet i 1807 ødelagdes 4 andre¹⁾.

Som det vil ses af Kortet, var den daværende botaniske Have, som laa paa nuværende zoologisk Museums Grund, knyttet til Professorresidensen foran (*h*). Den var anlagt i Aaret 1600, samtidig med at Studiegaarden paany blev opført, men var i Begyndelsen ikke i særlig velholdt Stand. Der var ingen lønnet Gartner knyttet til den, — den medicinske Professor var alene om at passe den. Først i 1696 kom der et Omsving heri, idet *Rasmus Bartholin* skænkede en Sum paa 1200 Rdlr. til dens Pasning.

Imidlertid blev der i Aaret 1752 oprettet en ny botanisk Have paa Hjørnet af Amaliegade og Toldbodvejen, og begge Haver dreves samtidig til 1778, da de flyttedes til Charlottenborgs Haver, efter at den kongl. Kasse — Res. af 3. Febr. 1769 — havde skænket et Beløb af 2500 Rdlr. hertil. Den gamle botaniske Have ud mod Krystalgade blev derefter benyttet som Lysthave til den medicinske Professorresidens. Den ødelagdes 1807. —

Ejendommen paa Hjørnet af Gammeltorv og Nørregade — den indirekte Aarsag til Kirkens Brand i 1728 — havde tidligere været en Professorresidens, der var skænket Universitetet i Aaret 1675 af lic. jur. *Hopner*. Den blev dog kort efter

¹⁾ Se bl. a. *L. Engelstoft*: Universitetets og Skole Annaler 1810 I B S. 201. De var iøvrigt alle nyopbyggede efter 1728.

Kortskitse over Frue Kirke og dens Omgivelser i Midten af det attende Aarhundrede.

- a.* Vor Frue Kirke.
- b.* Vor Frue latinske Skole (Metropolitanskolen).
- c.* Studiegaarden.
- d.* Provstebolig.
- e.* Kapellanboliger.
- f.* Haver til Præsteholigerne.
- g.* Universitetets botaniske Have.
- h.* Embedsboliger for Universitetsprofessorerne.
- i.* Ehlers Kollegium.
- k.* Borchs Kollegium.

- l.* Borgretspræsidentens Embedsbolig.
- m.* Præstebolig.
- n.* Klædeboderne (nuv. Skindergade).
- o.* Kirkestræde.
- p.* Vor Frue Kirkeplads.
- r.* Skindergade.
- s.* Lille Fiolstræde.
- t.* Kannikestræde.
- u.* Lille Kannikestræde.
- v.* Vor Frue Kirkegaard (19307
□ Alen).

solgt, og for det derved indvundne Beløb købtes 2 nye Residenser. —

Af Præsteresidenser var der tre, som laa omtrentlig paa det nuværende Universitetsbiblioteks Grund.

Som det fremgaar af Kortet laa Provsteresidensen og den ældste Kapellans Bolig umiddelbart op ad hinanden mod nuværende Frue Kirkeplads. Adskillt fra den ved en stor Have laa Andenkapellanens Embedsbolig. Denne Have var fælles for alle tre Præster og gav som Følge deraf ofte Anledning til Skænderier og Trakasserier.

Igennem Hr. *Preben Schiøtt* — den yngste Kapellans — Ejendom gik der saaledes i Aaret 1750 en Trærende, der skulde aflede Spildevandet. Den var imidlertid meget utæt, saa den ved stærk Regn eller pludselig Tøvejr gik over sine Bredder, Vandet styrtede da ned i Kælderen, hvor det fik Lov at blive, til det sank i Jorden. Herved undermineredes Grunden, og man blev da enig om at flytte Renden ud i den Del af den fælles Have, som hørte til Hr. Schiøtt. Han lod den overdække med nye Brædder og stod i Begreb med at male den, da Provsten nedlagde Forbud derimod. Hvis dette skete, mente denne nemlig, at de spadserende i Haven vilde benytte den som en Slags Bænk, hvorved den let kunde gaa i Stykker og paa den Maade udbrede en ubehagelig Odeur, der vilde forpøste hele Omegnen¹⁾.

¹⁾ Denne Beretning saa vel som alle de følgende Præstehistorier er hentet fra Frue Kirkes Arkiv (Universitetsbiblioteket).

Strid mellem Præsterne hørte iøvrigt ikke til Sjældenhederne.

I Aaret 1591 udvikler der sig en Retssag mellem Kapellanen Mag. *Hans Lauritsen* og Sognepræsten Mag. *Desiderius Foss*. Førstnævnte klagede først og fremmest over, at hans Foresatte skulde have tilbageholdt hans Løn og tilføjet ham en uhørt Krænkelser: Hr. Hans' Datter skulde have Bryllup og Mag. *Desiderius* havde lovet at vie hende, men i Stedet derfor sendte han en anden Præst, der tidligere havde været afsat fra sit Embede. Denne sidste Tort var den værste og krævede fuld Op- rejsning. Sagen gik til Kongen, der imidlertid ikke turde afgøre den, og sendte den til Universi- tetet. Her verserede den i 7 Aar, indtil den endte med, at *Foss* blev afskediget, men samtidig tildelt en aarlig Pension af 200 gamle Dalere, som han imidlertid ikke havde megen Fornøjelse af, da han døde samme Aar.

Bemeldte Mester *Desiderius* var gift med en Datter af Kongens Livkirurg, *Jacob Hasebardt*. Dennes Hustru sagdes at staa i Forhold til Chris- tan IV, og Frugten af denne Forbindelse var da en Søn, *Wichmann H.*, for hvem hans formentlige Fader interesserede sig stærkt. Der er saaledes opbevaret en Skrivelse fra Kongen til Universitetet, hvori det bl. a. hedder, at: »eftersom Universite- tets Kirke her i Vor Kiøbstad Kjøbenhavn nu ledig er, og vi gerne saa en Person dertil at have, hvis Gaver saa vel som skikkelige Liv og Levned os er bevidst, saa beder vi Eder og naadelig begærer, at

I os elskelige Mester Wichmann Hasenbard¹⁾, forrige Sognepræst til St. Hans Kirke i Vor Kiøbstad Odense, til forbemeldte Kirke her i Universitetet forfremmes, dog at alling med Bøn og Guds Paakaldelse skikkeligen og efter Ordinansen foregaar« . . .²⁾

Kongen faar sit Ønske opfyldt, og Mester Wichmann bliver Sognepræst ved Vor Frue for 3 Aar efter at sendes som Biskop til Viborg, hvor han imidlertid døde samme Aar. —

Seksten Aar før Hasebardts Ansættelse havde Frue Kirke været Genstand for en uhørt Skandale. Det yngste Kapellanembede var ledigt, og blandt den Mængde Ansøgere, der havde meldt sig, var der særlig en — Hans Thomsen Schou Roskildensis —, der havde gjort et overordentligt gunstigt Indtryk paa Universitetsprofessorerne. Han fik da ogsaa Embedet og tiltraadte 3 Jan. 1623. Den 16. s. A. ophørte dog allerede hans Præsteværdighed. Det viste sig nemlig, at han i *Landskrona*, hvor han en kort Tid havde været Rektor, var blevet forjaget med Spot og Skændsel. Den ærværdige Sognepræst, Hr. *Mads Jensen*, havde umaget sig over til Hovedstaden og var der fremstaaet for de højtærede Herrer og havde udtalt, at det var alle i *Landskrona* vitterligt, at *Hans Schou* foruden Forsømmelse i Skolen, havde gjort sig skyldig i Drukkenskab, Letfærdighed og Losagtighed,

¹⁾ Navnet staves forskelligt. I *Vibergs* Præstehistorie staar Hasebard. Han underskriver sig dog selv Hasebardt.

²⁾ Moderniseret Retskrivning.

»eftersom han var skammelig berygtet der udi Byen og baade for mig og Provsten Hr. Niels anklaget for adskillige letfærdige Kvindfolk og Ægtemands Hustruer«. Endvidere fastslog Hr. Mads med uigendrivelige Beviser, at Schou havde »skrabt i og forfalsket« Universitetstestimonierne.

At Hans Schou foruden at blive afskediget ogsaa blev relegeret fra Universitetet, er ikke mere end billigt. Man skaffede ham dog snart andet Levebrød, og Dommen ophævedes allerede efter 7 Aars Forløb. —

Den mest bitre Strid opstod 1653 mellem den yngste Kapellan ved Kirken *Thorkild Thuesen* og hans Forgænger *Baltzer Nielsen's*¹⁾ Enke. Hun skal fraflytte Embedsboligen, men nægter at modtage den nye Bolig, der anvises hende af Konsistorium, og bliver derfor ganske roligt boende. Pastor Thuesen indanker nu Sagen for Sliftsprovsten — *Erik Olufsen Torm* — og denne paalægger ved en formelig Dom Konsistorium at forsyne Thuesen med en »bekvem og beskikkelig Bolig med et bekvem Studerekammer«. — Herover føler Universitetet sig brøstholdent og indanker Sagen for Biskoppen *Lauritz Mortensen Scavenius*.

Denne indstævner nu Provsten for sig. For at trække Sagen ud beholder imidlertid Torm Origi-

¹⁾ Baltzer Nielsen døde Maj 1653 — ikke 1657 eller 1654(?) — som meddelt i Vibergs Præstehistorie — jfr. Provstens Skr. til Enken af 13. Septbr. 1653, hvori det paabydes hende at fraflytte Kapellanboligen til førstkommende Mikkelsdag »Halff Aars Forløb fra Eders Sl. Mands Afgang att werre«.

nalen af Stævningen og giver Stævningsmændene Kopien tilbage. De bliver rasende og truer ham med al Landsens Ulykke, og, da Provsten ikke vil give efter, henvender de sig med Klage til Konsistorium, der giver dem Besked paa at gaa tilbage igen og forlange Originalen. I modsat Fald maatte Provsten være klar over Følgerne.

Da Stævningsmændene atter indfinder sig hos Mester Erik, var denne ved at spise til Middag og fandt sig ikke beføjet til at afbryde sit gode Maaltid for sligt Lapperis Skyld, — og de maatte atter gaa med uforrettet Sag.

De vender da deres Fjed til Bisperesidensen, og Biskoppen sender sin Famulus med en egenhændig Ordre til Provsten om at udlevere Originalstævningen.

Men endnu vil han ikke give sig. Først vilde han i hvert Fald forhøre sig hos »andre godt Folk, som forstode sig paa slige Ting«. Disse maa imidlertid have bekært ham om Følgerne af hans Uvilighed, for Dagen efter sender han Dokumentet tilbage med mange Undskyldninger for sit »Uvidenskab«.

Sagen gaar nu sin videre Gang. Den 14. Marts 1654 afviser Biskoppen den som sig uvedkommende, dels fordi det er en verdslig Sag, og fordi han ikke føler sig som upartisk Dømmer, da han selv er Medlem af Konsistorium.

Sidstnævnte vil imidlertid ikke slaa sig til Taals hermed og anmoder Hovedstadens Sognepræster med Sognepræst ved Helligejst Kirke *Anders Han-*

sen¹⁾ som Vicepræpositus om at optage et Forhør i Sagen.

Dette sker og Erik Olufsen indleverer et længere Indlæg eller »sorgelig Klage«, som fylder flere Ark. Det begynder i Datidens svulstige Stil med en Be- dyrelse af hans fuldstændige Uskyldighed, idet han bevidner for »den højlovede Treenighed, Fader, Søn og Helligaand, for de hellige Engle, for min allernaadigste Herre og Konge, Højtærede Rigens Hofmester, Højvise Danmarks Rigens Raad og der- iblandt min meget gunstige Hr. Stift Lensmand, for den ganske Klerisi item alle Guds Børn, for Himmel og Jord og alle Elementer, at jeg nødt og tiltvungen ligesom ved Haaret og Ørene drages nu til Trætte med de højlærde Mænd udi den høje Skole, mine kære Patroner, hvis Kolleger jeg haver været udi elleve Aar og Sjælesorger og Skriftefader henved 10 Aar, og jeg betragter vel Apostlenes Ord til de Rom. 12. 18.: »Dersom det er muligt, da haver Fred med alle Mennesker, saa meget som er i Eders Magt«; — men som Ingen kan have Fred længere end hans Nabo vil, saa lægger jeg mit Ansigt til Jorden for Jesu Christi Faders Ansigt, — min kære Fader og Skaber, at han mig forsvarer for Jesu min Genløser, at han vil føre mig og alle hans hellige Alters Betjente altid fra menneskelig Overiling, — for den hellige Aand, at

¹⁾ Viberg kalder ham Anders *Jensen* eller *Hansen*. Sidste Navn det rigtige, da han i denne Sags Dokumenter altid be- nævnes saaledes. Selv underskriver han sig *Andreas Johannis*.

han lyser for mig, styrker og bekræfter mig; jeg bøjer mig til Jorden for min allernaadigste Herre og Konning«. etc. etc.

Konsistorium bliver ham imidlertid ikke Svar skyldig og skærer lige igennem hans omstændelige Talemaade: »Guds hellige og dyrebare Navn misbruges til at besmykke en ond Vilje og Sag med . . . Stander det en Præstemand vel an, hvis Læber skal bevare Sandhed og lære andre at omgaas oprigteligen udi Ord og Gerninger og tale Sandhed af Hjertet at skrive og give en Dom anderledes beskrevet end som for Retten passeret er og digte andre Folk noget paa til at staffere og besmykke sin uretfærdige Proces og Gerninger med«? o. s. v.

Det hele var tilsyneladende kun en Bagatel, men i Virkeligheden var det et Magtspørgsmaal af ret omfattende Betydning, som det drejede sig om. Skulde Universitetet finde sig i, at dets jus patronatus blev krænkede af Frue Kirkes Sognepræst? Havde han ikke nok i det gejstlige Tilsyn, vilde han ogsaa blande sig i de verdslige Sager? Dette maatte bekæmpes fra Roden, og samtlige Dokumenter indsendes derfor til Kongens Afgørelse. Denne nedsætter en Kommission, hvori bl. a. *Niels Trolle* og *Chr. Skeel* faar Sæde. De afsiger deres Dom den 21. April 1655, og den gaar fuldstændig i Konsistoriums Favor. M. Erik Olufsen maa udstede en Erklæring, hvori det bl. a. hedder:

»Jeg M. Erik Olufsen, Provst etc., bekender at jeg mig uden Forsæt haver forset mod Universitetet, idet jeg haver domt i den Sag mellem Mester

Torkild Thuesen og Inger sal. Hr. Baltzers, som jeg ikke vidste, at var ilde gjort eller saa haardt oplagen, og hvis jeg udi saa Maader enten med denne Dom eller derpaa og deraf følgende Indlægger for Bispem i Conventhuset eller i andre Maader haver uagtsom fortørnet Rectorem og Professores, beder jeg om Forladelse. Hvis jeg og her efter skulde forse mig med Forsæt . . . da denne Sag at slande mig aaben til videre Domskendelse, efter som jeg agnoscerer Rektorem og Professores for mine rette Patroner.«

Videre kunde Ydmygelsen ikke godt gaa, — Mag. Torms Indgreb i Universitetets formentlige Rettigheder havde lidt et eklatant Nederlag¹⁾.

Efter Enevælden maa Universitetet dog ofte finde sig i, at dets Patronat over Frue Kirke tilsidesættes, særlig ved Embedsbesættelser, som Kongen ofte foretager uden i Forvejen at indhente Konsistoriums Erklæring.

Den første Udnævnelse paa denne Maade foregaar den 30. Juni 1667, da Frederik III beskikker *Jacob Faber*²⁾, der var en Søn af Enkedronningens Kavalier Daniel F., til Sognepræst ved Frue Kirke og beordrer Konsistorium at udstede Kaldsbrev.

¹⁾ Forøvrigt arbejdede ellers Universitetet og Gejstligheden udmærket sammen. Saaledes blev Bonden Peder Jude af Allindelille i Ringsted Herred udsat af sin Gaard, der tilhørte Universitetet, fordi han var lyst i Ban af sin Sognepræst, da han ikke i 5 Aar havde besøgt Kirken eller taget Del i Sakramenterne. (Tingsvidne af 29. Juli 1574.)

²⁾ Han blev senere gift med *Griffenfeldts* Søster.

Senere indtræder et lignende Tilfælde med *Johan Adolf Bornemann*, der kan takke den kongelige Naade den Omstændighed, at »Vi for hans opbyggelige Gaver paa Prædikestolen og hidindtil førte Liv og Levnedes Skikkelighed med hannem i alle Maader allernaadigst er fornøjede«.

Derimod blev Menigheden aldrig spurgt, hvorvidt den var tilfreds med sin Præst eller ikke, og naar den en enkelt Gang fremkom med en Bon — som da den i 1551 anmodede om at maatte beholde Sognepræsten *Niels Palladius*, der var udnævnt til Superintendent i Lund, — fik den Afslag.

De mange Reparationer, Kirken blev underkastet, kostede ikke saa faa Penge; men der klagedes dog sjældent over, at Udgifterne var for overvældende. Man var da heller ikke karrig med Arbejdslønnen. Da Kirken saaledes blev underkastet en Hovedislandsættelse i Aarene 1555—56, klagede Tomrerne og Murerne over det svære Arbejde, og de fik da deres Dagløn forhøjet til 1 Mark¹⁾; men samtidig frasagde man sig til Gengæld ethvert muligt Krav paa Erstatning, hvis de skulde komme til Skade under Arbejdet: »Og ydermere sagde jeg til dem

¹⁾ Til Sammenligning kan anfores, at den yngste Kapellan, der dengang boede til Leje i St. Pederstræde, kun gav en maanedlig Leje af 3 Mark: »Item gav jeg Hr. Mats, Kapellan, 3 Mark til at betale sin Husleje med« (Kirkeværgeens Regnskab, Konsist. Arkiv Nr. 170).

saadanne skarpe Forord, at dersom nogen af dem — det Gud forbyde — faldt ned og dermed kom om Halsen, da skulde den derfor ingen anden Op-
retning faa for sin Død og Skade, uden hans Dag-
løn skulde lægges paa hans Bryst og dermed gaa
fra hannem; og ingen skulde være forpligtet den
dødes Venner noget ydermere at svare til hans
Død og Skade i nogen Maade end som sagt er¹⁾.
— Dog skulde hans Kammerater bringe ham til
Lægen, hvis han slap fra en eventuel Nedstyrt-
ning med Livet, og Baaren til denne Transport
vilde Kirken bekoste.

Foruden Daglønnen blev der af og til ydet Ar-
bejderne visse Ducører enten i rede Penge eller i
Naturalier. Ved ovenfor nævnte Reparation figu-
rerer saaledes en Udgiftspost paa 18 Mark for 9
Td. Øl: »paa det Tømmermænd, Murmestre, Kalk-
slagere og Understrygere stedse skulde være ved Ar-
bejdet og villige og ikke vige fra Kirkens Arbejde«.

Hele Reparationsarbejdet varede fra Torsdagen
efter St. Gregorii Dag (12. Marts) til Vor Frue Dag
nativitatis (8. Septbr.) og kostede ikke mindre end
2604 Mark til Trods for, at man gratis hentede Kalk
og Sten fra den under Nedrivning værende St. Kle-
mens Kirke. En Reparation i 1704 — efter at først
Fløjstangen og derefter den øverste Del af Spiret
var blæst ned — kostede c. 2800 Rdlr., som blev
anvist uden Betænkning, skønt det sikkert var
meget for højt beregnet.

¹⁾ Kirkeværgens Regnskab.

Derimod var man mere nøjeregnende med Smaa-ting. I 1754 traf man Aftale med en Enke om at afstøve Kirken, »som var 8 Aar siden den sidst blev afstøvet«, for en Sum af 64 Rdlr. Da det bagefter viste sig, at Enken havde lejet et Par Mand til Arbejdet for 34 Rdl. og stukket Resten i sin egen Lomme, blev man enige om for Fremtiden selv at engagere saadan et Par Arbejds mænd.

Anskaffelsen af Lys var en stor Bekostning. Selv om ogsaa flere Borgere i deres Testamente havde betænkt Kirken med nogle faa Hundrede Rdlr., hvoraf Renten skulde anvendes til Belysning, forslog dette kun lidet, naar man hører, at der f. Eks. Juleaften og de to Juledage i 1752 blev brugt ikke mindre end 7 Lisp. $12\frac{1}{2}$ π Vokslys à $1\frac{1}{4}$ Sk. = c. 47 Rdlr. Dette faldt dog Kirkeværgen for Brystet, og det bestemtes, at man for Fremtiden godt kunde nøjes med Talglys for Froprædikernes Vedkommende. Kort efter gik man dog til den modsatte Yderlighed: man beholdt ganske vist Talglys til 1. Prædiken, men udvidede Brugen af Vokslys til Tiden fra 1. Søndag i Advent til Kyndelmisse. Herved steg Udgifterne til Belysning med c. et Par Hundrede Rdlr.

Ogsaa Omkostningerne ved den megen Ringen med Kirkeklokkerne kunde til Tider løbe højt i Vejret. Da saaledes Frederik IV's Gemalinde, Dronning *Louise*, var død 15. Marts 1721, blev der ringet med alle Klokker 2×2 Timer daglig i 17 Dage i Træk. Sørgefesterne endte med en Klageprædiken fra om Morgenen tidlig til om Middagen

112 *Sig' spids' fra den Lige de færdende Trøner, Hiss' Roster er hvi' et med Himmelens Bluse:
 -En' Niddungens Aldand er end er vidløber, I Glødenes Herde huss' Mand' spid' fluse.
 Loo Himmelens; Pøtferd' Hø' hørsmes Præst
 Døttulende lèche hvert Jah' fra vert Bryd!*

Frue Kirke efter Bombardementet 1807.

Kl. 2, medens Frue Skoles Disciple uafbrudt gik »sjungendes ind og ud af den store Kirkedør«, og Klokkeren¹⁾ holdt Sørgevagt ved Foden af Prædikestolen — iført sort Kappe og med langt Flor vajende fra Hatten.

Til sidst kom Regningen. Den var paa c. 170 Rdl. — alene for de ringende og syngende Deltageres Vedkommende.

Atter slog Ødelæggelsens Time for den af Skæb-
nen saa haardt ramte Frue Kirke. Fjenden stod uden for Byen og sendte en ildspyende Regn af Bomber og Raketter hen mod de lettest saarbare Dele. I 20 Døgn stod det stolte Spir som omgivet af et glødende Ildhav og modstod alle Angreb med uforstyrret Ro; først det tredje Døgn hagede en brændende Raket sig fast i dets øverste Spids, som straks antændtes. Hurligt snoede Flammerne sig i lange Ildtunger ned ad Spiret og Taarnet, for-
tærende all paa sin Vej, og efter et Par Timers Forløb styrtede det hele sammen under Fjendens øresønderrivende Jubelraab. Danmarks stolteste Kirkebygning var for evigt forsvunden²⁾.

¹⁾ Den ældste Klokkerbestalling, der er opbevaret, er udstedt 1717 for Chr. Hansen Paludan.

²⁾ Der blev intet reddet undtagen en Tavle med adelige Vaaben og tilhørende Inskriptioner, der senere blev ophængt i Koret i Holmens Kirke. Af Alteret, der var af sort Marmor, blev saameget ubeskadiget, at man deraf kunde lave en Sarko-

Der kom ganske vist en ny igen — men vidt- og væsensforskelligt fra den tidligere.

Ved Skrivelse af 11. Jan. 1808 gav Kronprinsregenten tilkende, at der af Overbygningsdirektoren, Prof. *Chr. F. Hansen* skulde udarbejdes en Plan til den bedste og mest hensigtsmæssige Istandsættelse af Kirken, hvilken bagefter skulde forelægges Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler til Betænkning.

Der var to Planer fremme.

Den første gik ud paa at genopføre Kirken delvis i samme Stil som før 1807. Ved denne Form blev Kirken imidlertid indskrænket i sit Indre, lige som den paa Grund af det høje Spir blev saa kostbar at holde vedlige, at Midlerne hertil ikke kunde tilvejebringes af Kirkens aarlige Indtægter.

Man blev derfor staaende ved den anden Plan — gengivet i Kirkens nuværende Form — som den der baade skaffede rummeligst Plads og var forbundet med de mindste Vedligeholdelsesudgifter.

Prof. *Hansen* blev Bygmester, — bistaaet af en Kommission, bestaaende af Geheimestatsminister *Malling*, Etatsraad *Lassen* og Prof., Dr. theol. *Hornemann*, — og i Aaret 1811 paabegyndtes Opførelsen.

De urolige Tider — Krig og Penge nød — sin- kede dog denne ret betydeligt. Først i 1817 blev

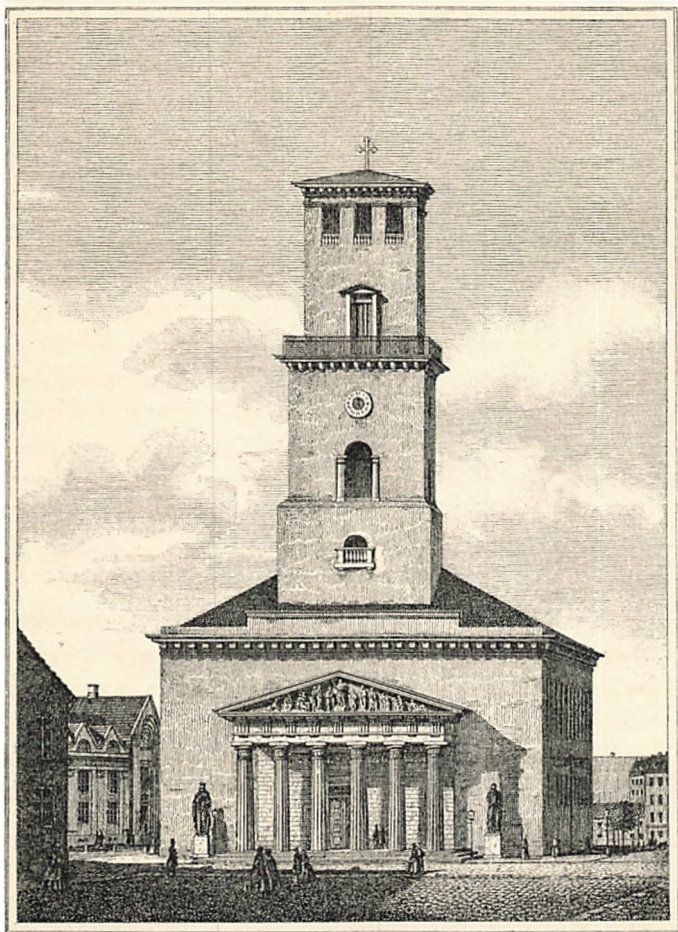
fag til *Tordenskjold*, hvis balsamerede Legeme var taget op af den oprindelige Kiste og derved var faldet fuldstændigt sammen.

der sat stærkere Fart paa, idet man gerne vilde have i hvert Fald det ydre delvis færdigt til Jubelfesten for Reformationen 1. Novbr.

Dette lykkedes ogsaa nogenlunde. Nævnte Dag var Murene færdige, Taget rejst, og Sidevinduerne indsatte. Højlideligheden for Nedlæggelsen af Grundstenen til Alteret kunde gaa for sig.

I stor Procession med Kongen i Spidsen gik Regeringens og Hoffets Medlemmer ind i Kirken, hvor i Førvejen Gejstligheden og Universitetets Professorer havde indfundet sig. Efter de to første Vers af »Vor Gud han er saa fast en Borg« holdt første Medlem af Universitetets Direktion, Geheimeraad *Malling*, en Tale, hvori han — henvendt til Kongen — udviklede Grunden til Kirkens Genopførelse: »Skulde Rigets Hovedkirke blive liggende i sit Grus? skulde derfra herefter ingen Lovsange kunne opstige til Herren den alsommægtigste? ingen evangelisk Lære, ingen Trost, intel Haab derfra fremdeles kunne forkyndes? — Enhver saadan Tanke var for Deres høje Sjæl utaalelig!« —

Der blev derefter indmuret en Plade med følgende Indskrift: »Aar efter Christi Byrd 1817 feiredes det tredie Aarhundredes Jubelfest til Minde om den ved Dr. Morten Luther forkyndte evangeliske Lære. Paa Festens anden Dag, den 1. November, lagde Danmarks Konge Frederik den Sjette Grundstenen til Alteret for Vor Frue Kirke, efter at Kirkens Mure ved Kongens priselige Omhu, vare opreiste fra det Grus, hvortil fiendtlige Overfald havde nedstyrtet dem!« —

Frue Kirke omkring Midten af det XIX Aarhundrede.
(Efter et gammelt Stik.)

Ved Siden af denne Plade blev der lagt to Skuepenge: den ene til Minde om Frederik den Sjettes Interesse for Kirkens Genrejsning, og den anden til Minde om Luthers »hoje Daad for evangelisk Christendom«. —

Var der gaaet lang Tid, inden det ydre var blevet færdigt, gik der endnu længere Tid med at faa det indre i Orden.

Omkostningerne var jo ogsaa store. Den gamle Kirkes Forsikringssum havde ikke engang naaet 37.000 Rdlr. og en Kollekt i Kirkerne indbragte godt 26.000 Rdlr. Men alt dette var kun som en Draabe i Havet. Der maatte derfor gribes til særlige Midler: Kongen anviste da 200.000 Rdlr. af Statskassen og paabød en 4-aarig Afgift af Kirke-tiende, hvorved indkom c. 150.000 Rdlr. Samtidig begyndte den private Godgørenhed at røre paa sig. Der indsamledes ikke saa faa Penge, mest i mindre Bidrag — som det eneste store kan anføres Brødrene Thomsens paa 10.000 Rdlr. I øvrigt var alle med til at give, og Offervilligheden var stor: En Major *Friedenreich* anviste saaledes hele den ham tilkommende Pension som Vandbygningsinspektør med $\frac{2}{3}$ til Kirken og $\frac{1}{3}$ til Frue latinske Skoles Genopførelse = et samlet Beløb af c. 1700 Rdlr. — nogle af Haandværkerne ofrede $\frac{1}{4}$ af deres Fortjeneste et Par Maaneder hvert Aar o. s. fr. Ialt indkom der henved $\frac{1}{2}$ Mill. Rdlr., hvilke alle medgik.

Pinsedag den 7. Juni 1829 blev Kirken endelig

indviet ved en Højtidelighed, der i Pragtfuldhed stod paa Højde med Grundstensnedlæggelsen.

Den begyndte med en Kantate med Musik af *Weyse*. Teksten er i Tidens romantisk-grutulde Stil.

» et Uvejr rejser sig —
 En sortnet Sky af Rædsel svanger,
 Sig nærmer Land og Stad —
 Se — trindt om Templet drager den sig sammen,
 Og brister bradt —
 Nu — Himmel — hvilket Syn!
 See Flammen tænder — Spiret falder —
 Og Mure springes — Altret gløder --
 I Gravene de dodes Ben fortæres —
 Al Redning er omsonst.«

Koret giver ikke dette Recitativ noget efter i Uhygge:

»Hvor mørkt, hvor rædsomt naar den hule Torden
 Sig ruller dundrende ud over Jorden,
 Og naar dens vilde Lyn i Lyn
 Forbause Sans og Syn.
 Dog! hvad er det mod al den Vaande,
 Som grusom Avind ved at kaste frem.
 O Dodelige, naar skal Avinds fule Aande
 Forjages bandlyst til sit mørke Hjem«. . . .

Forfatteren har ikke navngivet sig, man gætter dog næppe fejl, naar man udpeger en af *Oehlen-schlägers* Beundrere, — — at lænke paa selve Mesteren vilde vel være Helligbrøde! —

Festen sluttede med en længere Indvielsestale af Biskop *Münter*, der kom ind paa de Forhaabninger, der i Aartusinder — men stadig resultatløse — har gennemsyret store Dele af Menneskeheden:

»O, kom snart, du herlige Tid, da Godhed og Troskab skulde mødes, Retfærdighed og Fred skulde favne hinanden *da Freden er uden Ende*«. —

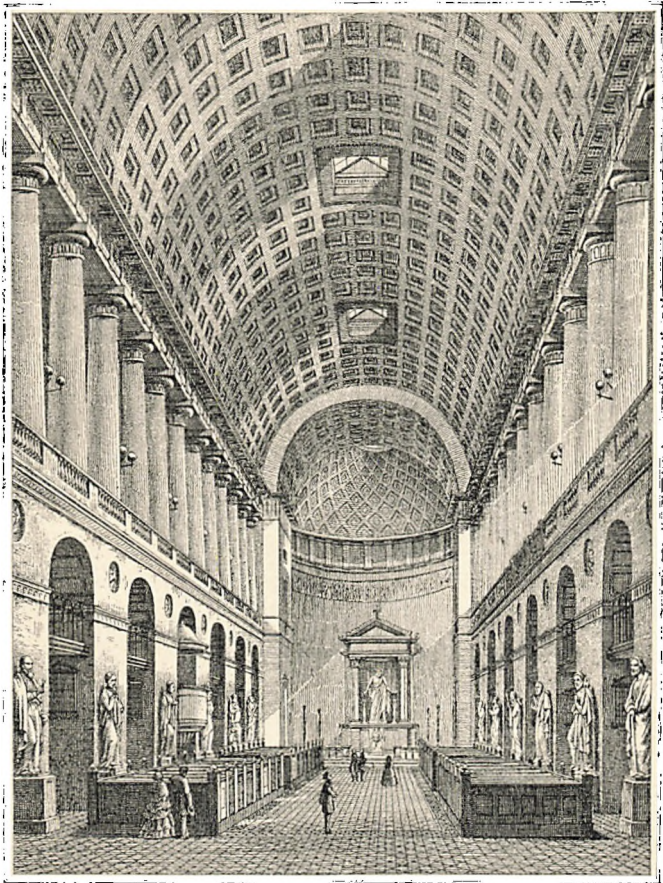
Den nye Frue Kirke, som har en Længde af c. 77 m og en Bredde af 36 m, er opført i den Blanding af græsk og romersk Stil, som var dens Bygmester saa kær, at han anvendte den overalt i sine Værker. Vi træffer den i Domhuset og Slotskirken i København, i Metropolitanskolen, i Hørsholm Kirke, i Herregaarde (Perdøl i Holsten), ja, selv hans ganske jævne Privat- og Landbygninger er præget af den.

Det smukkeste Parti af Kirken er den doriske Søjleportal — med saa beundringsværdige lige og rene Linier — men Skønhedsindtrykket svækkes af dens simple, ja næsten plumpe Murflader med det lidt klodsede Taarn.

Det noget uheldige Ydre forsones af det Indre, som frembyder et imponerende Skue. Det buede Træloft, som er forsynet med tre firkantede Vinduer, bæres af 14 Søjler paa hver Side. Ogsaa disse er af Træ og er senere blevet afstribede.

Loftet er inddelt i kvadratiske Felter, som oprindelig var hvide, men som senere er blevet blaamalede med forgyldte Stjerner først for den Dels Vedkommende, som hvælver sig over det halvrunde Kor, senere over hele Loftet. Man har her ved opnaaet et nok saa iøjnefaldende Udseende — om end lidt paa det højtideliges, det renes Bekostning.

Paa begge Sider af Kirkegulvet, der er 44 m langt

Det indre af Frue Kirke ved Midten af det XIX Aarhundrede.
(Efter et gammelt Slik.)

og 16 m bredt, strækker sig et Galleri, paa hvis højre Side er reserveret en Loge for Kongefamilien — lige over for Prædikestolen.

Kirkens største og uvurderligste Prydelser er dog *Thorvaldsens* Mesterværker.

I 1821 fik Thorvaldsen overdraget Kirkens indre Udsmykning, og atten Aar efter kunde man opstille hans uforlignelige Marmorstatuer. Kristus, der velsignende strækker Hænderne ud, fik Plads i Koret bag Alteret og paa Gulvet de 12 Apostle, 6 paa hver Side. Koret blev endvidere udsmykket med 2 Basreliefs: et i Gips, forestillende Kristi Vandring til Golgatha, og et i Marmor: Daabens og Nadverens Sakramente. Ved de to Fattigblokke blev »Barmhjertigheden« og »Skytsenglen« opstillet.

Ogsaa udvendigt nød Kirken godt af Thorvaldsens Genialitet. Over Indgangen ses »Jesu Indlog i Jerusalem« i Gipsbasrelief og i Portalens Frontespice »Johannes Døberen prædiker i Ørkenen«. Dette sidste, der menes modelleret af *Freund* efter Thorvaldsens Udkast, var først modelleret i Terrakotta, men blev senere udført i karrarisk Marmor, et Arbejde, der kostede ikke mindre end 150.000 Kr. Ved uforstandigt Rengøringsarbejde skal denne Gruppe have lidt betydeligt; hvor meget lader sig vel næppe konstatere ganske paalideligt. At Vind og Vejr ogsaa her maa have været stærkt medvirkende, siger sig selv.

Ved Siden af Portalen er anbragt to Kolossalstatuer i Bronze: »Moses« og »David«, udført henholdsvis af Thorvaldsens mest begavede Elev *Bissen* og af *Jerichau*.

Ved at sammenligne de sidste Billeder med det

Frue Kirkes Indre 1914. set fra Koret.
(Efter Fotografii.)

foregaaende vil man se, at det ikke er store Forandringer, Kirkens Indre i de forløbne 60 Aar har gennemgaaet. Der er maaske blevet lidt hyggeligere, Gulvet er tæppebelagt, og der er anbragt flere

Frue Kirkes Indre 1914. Alteret og Koret.
(Efter Fotografi.)

Bænkerader, der har hjulpet paa den ofte fremtrædende Mangel paa Siddeplads, særlig ved de store Højtider. —

Hundrede Aar er snart forløbne, siden Lands-

faderen, Frederik VI, nedlagde Grundstenen til Alteret i Vor Frue Kirke, Hundrede Aar, som er gaaet sporeløst hen over Kirkens Ydre. Nænsomme,

Frue Kirke fra Universitetspladsen 1915.
(Efter Fotografi.)

pietetsfulde Hænder har været holdt skærmende hen over den, efter at vort Fædrelands største og mest uegennyttige Kunstven havde forsøgt at bringe det mere i Overensstemmelse med den

gamle Kirke, Christian VI imponerende Bygning. Kun Døden forhindrede Brygger *Jacobsen* i at bringe sin storslaaede, ham saa fuldt værdige Plan til Udførelse; men eet uvurderligt Gode førte den dog med sig, den nemlig ved det store Røre, den vakte, at vise hvor langt Kunstforstanden og Kunstinteressen naar ned i vort Folk, et glimrende Bevis paa dets sande og høje Kultur.

KILDEANGIVELSER

Haandskrifter.

- Vor Frue Kirkes Arkiv (Universitetsbiblioteket).
Kbhvns. Stads Bog om Vor Frue latinske Skole (Raadstuearkivet).
Ny kongel. Saml. 663, 683, 4° (Det kgl. Bibl.).

Trykt Litteratur.

- Aeta pontificum danica, ved Krarup og Lindbæk II-V.
Bruun, Carl: København.
Danske Magasin 5 R. II.
Encomion Reg. Dan. 1614.
Engelstoft L.: Universitets og Skole Annaler 1810—13.
Erslev, Kr.: Konge og Lensmand.
— : Repertorium.
Hansen, Chr. F.: Saml. af forsk. off. og priv. Bygn.
Heldvaderus, Nic.: Eleusinia sacra, 1610.
— : Tractatus physico-theol., 1632.
Holberg, Ludv.: Danm. Hist. II Bd.
Hvitfeld, Arild: Danm. Krønike.
Jonge: Kbhvns. Beskrivelse I.
Jørgensen, Ellen: Helgendyrkelsen i Danmark.
Kirkehist. Saml. III R.
Matzen, Henn.: Kbhvns. Univ. Rets Hist.
Nielsen, O.: Kbhvns. Diplomatorium.
— : — Historie.
Nyerup: Kbhvns. Beskrivelse.

Olrik, Hans: Absalon.

Paludan-Müller, Casp.: De første Konger af den oldenb. Stamme.

Pontoppidan, E.: Annales.

— - : Danske Atlas.

— - : Marmora dan.

— - : Origin. Havn.

Resen: Inscriptiones Havn.

Rordam: Kbhvnske Kirker og Klostre.

— : Kbhvns. Universitets Hist.

Scriptores Rerum Danic. VI—VIII.

Schiött, Fr.: Kbhvnske Nybygninger.

Suhms Danske Samlinger.

Thurah: Hafnia hodierna.

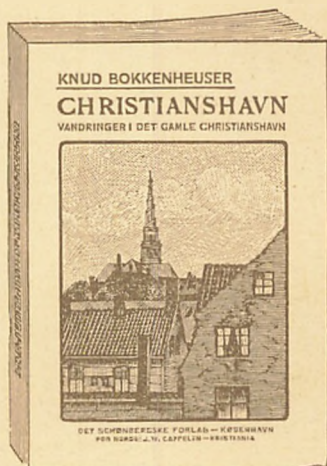
Vor Frue Kirke i Kbhvn. før og efter Branden 1807, Kbhvn.
1818.

Vor Frue Kirkes Indvielse 1. Pinsedag 7.--6.—1829.

KNUD BOKKENHEUSER VANDRINGER I DET GAMLE KØBENHAVN

2,25, indb. 3,50.

2,25, indb. 3,50.

3,00, indb. 4,00.

3,00, indb. 4,00.